te slagen in een beperkt aantal andere wijken in diezelfde stad. Daar zal de druk natuurlijk toenemen. Ik zie dat de minister knikt, dus non-verbaal is zij dat met mij eens. Hoe kan de minister dan volhouden dat de keuzemogelijkheden niet substantieel afnemen?

Minister **Dekker**: Wij hebben een bijzondere maatregel. De maatregel wordt effectief als de maatregelen op grond van andere wetten, zoals de Huisvestingswet, de Woningwet, de Wet Victor en de Wet Damocles, zijn genomen. Ik kijk ook of gemeenten dat hebben gedaan. Ik heb net een klein voorbeeld gegeven over de 4% voor de huursubsidie. Die kan een gemeente hanteren. De maatregelen die er zijn, moeten worden toegepast. Er zijn specifieke gebieden die wij ondersteunen om deze van het slot te krijgen, om daar economische ontwikkeling en sociaal evenwicht in te brengen en om sociale binding tot stand te brengen tussen verschillende inkomensgroepen. Daar gaat het ons om. Er zijn maatregelen op grond waarvan tegen de ene nee wordt gezegd omdat er net al een aantal mensen is geweest die aan dezelfde criteria voldeden, en tegen een ander wordt gezegd dat hij op grond van de vereisten die in de wet zijn gesteld in de wijk mag gaan wonen. Bij de groep waartegen nee wordt gezegd, komt de voorwaarde aan de orde dat de slagingskans van woningzoekenden niet substantieel mag verminderen. Er moet dus worden gekeken hoe de mensen elders onderdak kan worden geboden. Daar zijn de normale spelregels voor.

Mevrouw **Adelmund** (PvdA): Waarom haalt u het woord ''substantieel'' niet weg?

Minister **Dekker**: Net zoals heel goed moeten aangetoond wat er wel wordt gedaan, moet ook worden aangetoond dat de slagingskans niet substantieel is verminderd. Ik denk dat u beter af bent als het woord erin wordt gelaten. Daarmee heeft de gemeente echt een bewijs te leveren. Ik heb nu alle argumenten genoemd. Ik kan de hele waaier aan mogelijkheden bieden. Wij zullen hier heel zorgvuldig mee omgaan.

Ik heb nog één amendement niet behandeld, namelijk het amendement op stuk nr. 24 van de leden Adelmund en Depla over de commerciële hennepteelt. Dat wordt beschouwd als een ernstige bedreiging. Dat is uiteraard het geval. Ik zou het niet alleen willen beperken tot de commerciële hennepteelt. Wij kunnen het niet gebruiken dat in woningen hennepteelt of teelt van andere zaken plaatsvindt. Het kan niet. Dat geldt niet alleen voor de commerciële hennepteelt, maar voor alles wat daaronder valt. Daarmee houden wij de wijken helemaal schoon.

Mevrouw **Adelmund** (PvdA): Kunt u de Kamer voor dinsdag een schriftelijke reactie op het amendement op stuk nr. 20 doen toekomen waarin u uitlegt waarom u tegen de juridische implicaties ervan bent terwijl u de intentie deelt?

Minister **Dekker**: De mooie woorden die ik heb gesproken, kunnen ook schriftelijk worden vastgelegd.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Aanstaande dinsdag zal over de ingediende amendementen en moties en over het wetsvoorstel worden gestemd.

De vergadering wordt van 17.09 uur tot 19.30 uur geschorst.

Aan de orde is het **debat** over **milieu, duurzaamheid en rentmeesterschap**.

□

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Wij leven boven onze stand. Dat is de conclusie van het gezaghebbende Millennium Ecosystem Assessment van de Verenigde Naties. De belangrijkste conclusie luidt: de laatste vijftig jaar hebben mensen de ecosystemen sneller en op een grotere schaal veranderd dan ooit tevoren. Het effect is dramatisch: een substantieel en grotendeels onomkeerbaar verlies van biodiversiteit op aarde.

Terwijl tussen 1960 en 2000 de wereldbevolking verdubbelde, verzesvoudigde de economische activiteit, maar verduizendvoudigde het uitsterven van plant- en diersoorten en verdween een vijfde van alle koraalriffen en een derde van de mangrovebossen. De levenstandaard van miljoenen mensen is de afgelopen decennia sterk verbeterd. Tegelijkertijd gaat onze levensstijl ten koste van de draagkracht van de aarde. Schoon water en schone lucht worden schaarser. Bovendien groeit het risico op rampen. Wij hebben deze zomer weer mogen zien dat dit geen abstractie is: Zuid-Europa vloog in brand, Midden- en Oost-Europa overstroomden en New Orleans veranderde in een hel. Dit heeft ook laten zien dat de Derde Wereld zich in de eerste wereld bevindt. Zoals telkens, zijn het de armsten die vooral de dodelijke gevolgen dragen van natuur- en milieurampen.

Ook Nederland leeft ver boven zijn stand. Wij zijn heel rijk en wij zijn kwetsbaar voor ecologische verstoringen door onze natuurlijke ligging, hoge bevolkingsdichtheid en hoge bedrijvigheid. Wij zijn ook heel erg vies. Wij vervuilen niet alleen ons eigen land, maar onze vervuiling gaat ook tot ver over de grens.

Met onze bio-industrie en ons uitdijend transport dragen wij bij aan de wereldwijde afbraak van ecosystemen. Bovendien is Nederland per hoofd van de bevolking de derde grootste importeur van tropisch hardhout ter wereld. Wordt het niet hoog tijd, zo vraag ik de regering maar alvast, om de houtwet van Marijke Vos over te nemen? Graag verneem ik hierop een reactie van de regering.

Dit is echter niet alles. Nederland is de tweede grootste importeur ter wereld van soja voor veevoer. Alleen al in Brazilië wordt er voor sojaplantages jaarlijks 700.000 ha aan Amazonewoud gekapt. Dat komt neer op een gebied dat even groot is als Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht tezamen. Gisteren liet de Keuringsdienst van Waarde nog eens zien hoe bos wordt omgemaaid. De kleine boertjes die nu van het bos leven, worden verdreven, omdat, schijnbaar, voer voor onze varkens belangrijker is.

Alarmerend, zo noemde de premier de gegevens in de brief die hij op verzoek van GroenLinks naar de Kamer zond. Groot gelijk heeft de premier. Zelden, zo moet ik bekennen, ben ik het meer met hem eens geweest. Als je de alarmbel laat rinkelen, schept dat ook verplichtingen. Dit geldt zeker voor een premier die zich ten overstaan van zijn eigen achterban in de Amsterdamse Arena, weliswaar de kleine, positioneert als een groene leider. Ik zeg het hem na:

er is een dringende behoefte aan groen leiderschap. Ik doe dan ook een zwaar beroep op de premier. Groen leiderschap is rentmeesterschap in woord en daad. Dit betekent dat de groene schuld in de eeuw van onze dochters evenveel gewicht krijgt als de staatsschuld. Dit betekent ook dat de noodzaak van duurzaamheid van onze natuurlijke omgeving verdedigd wordt en niet telkens als wisselgeld wordt ingeleverd voor duurzame pensioenopbouw of duurzame financiën.

Een groene leider is ook een leider die burgers verlost van het sociale dilemma. Dit heeft de premier ook zelf zo beeldend beschreven: mensen en bedrijven zijn alleen maar bereid hun gedrag aan te passen, als anderen dat doen. Zoals de premier ook aangeeft: mensen vinden dat de overheid het doorbreken van het sociale dilemma moet organiseren door milieuvriendelijk gedrag te stimuleren en milieuonvriendelijk gedrag te ontmoedigen. Dan, zo zeg ik de premier wel, volstaat het terug verwijzen naar de individuele verantwoordelijkheid niet.

Het betekent ook dat een groene leider de immateriële behoeften van mensen evenzeer onderkent en waardeert als hun materiële behoeften. Dat zijn hun behoefte aan gezondheid, hun mogelijkheden om te participeren, goede milieuomstandigheden, groen en recreatiemogelijkheden. Mensen leven niet bij geld alleen. Voor een gelukkig en prettig leven is meer nodig dan een gevulde portemonnee en een auto voor de deur; binnenkort drie auto's, als het Sociaal en Cultureel Planbureau gelijk krijgt.

Tot dusver veronderstel ik dat er niet veel licht zit tussen de premier en mij. Maar, zo zeg ik de premier, hij kan een groen land en een groene wereld niet dromen. Het wordt tijd dat hij wakker wordt, zijn kabinet opschudt en de ministers in hun nekvel grijpt en tot de orde roept. Hoe kan ik anders de prachtige retoriek in zijn brief verzoenen met de volgende punten?

Ten eerste vindt de ontkoppeling, anders dan hij beweert, niet plaats. Het klimaatprobleem verergert. De Nederlandse uitstoot van broeikasgassen neemt nog steeds toe in plaats van af. De CO_2-uitstoot stijgt harder dan de economische groei. De CO_2-uitstoot van het verkeer is sinds 1990 met 40% gestegen. Bovendien neemt de biodiversiteit af. Soorten sterven uit.

Ten tweede importeren wij, anders dan de premier beweert, geen vuile lucht. Wij exporteren netto drie keer meer. Nederland behoort tot de vuilste regio's van Europa. Jaarlijks sterven 18.000 mensen voortijdig door luchtvervuiling.

Ten derde krijgt Borssele een extreme make over. Het mag nu tot 2033 open blijven. Met de nieuwe privaatrechtelijke afspraken die het kabinet van plan is te gaan maken, kunnen ook volgende kabinetten niet ingrijpen, maar zij mogen wel het kernafval opruimen. Of heeft de premier daar misschien een duurzame oplossing voor? Anders heeft misschien D66 die wel. Maar het kan ook zijn dat ze intern inmiddels bezig zijn een politieke doorstart te maken als B33.

Ten vierde is er de voortdurende bevoordeling van de agrarische industrie, met dank aan de Europese subsidies. 80% van de gelden gaat naar 20% van de boeren. De premier weet en minister Veerman weet ook dat dit dramatische gevolgen heeft voor de boeren in de Derde Wereld en dramatische gevolgen in eigen land, door verzuring en verdroging en voor de natuur.

Ten vijfde kunnen wij er niet omheen dat de automobiliteit de zwaarste aanslag is op de leefbaarheid in onze steden en de grootste vervuiler is van onze lucht. Ik breng nog wel eens graag in herinnering dat onder Paars ons gevecht met Paars er over ging of tegenover 50% uitbreiding van nieuwe wegen ook 50% uitbreiding van het openbaar vervoer mocht staan. Het kabinet investeert tot 2020 20 mld. in automobiliteit en niets gaat er naar uitbreiding van het openbaar vervoer. Hoe kan het dat verantwoorden?

De treurige tussenstand is dat wij internationaal niet vooroplopen, ook al zou het kabinet dat willen. Wij lopen achter. Op de wereldranglijst van landen en hun milieubeleid stond Nederland in 2001 nog op plaats 12. Vier jaar later is Nederland afgezakt naar een trieste veertigste plaats. Dan gaat toch ook bij het kabinet de alarmbel rinkelen?

Ik neem aan dat het kabinet onze maatregelen kent. Wij publiceren ze elk jaar weer, bij de tegenbegroting. Ik noem nog eens kort de belangrijkste.

Ten eerste moet de kilometerheffing worden ingevoerd in 2008 en niet in 2012. Waarom moet dat worden uitgesteld? Het kabinet weet toch ook dat een kilometerheffing leidt tot 60% minder files en 20% minder vervuiling?

Ten tweede, er is geen andere uitweg: bio-industrie moet verdwijnen, vanwege de uitstoot en de vervuiling van water en grond, en dan noem ik nog niet eens het dierenwelzijn.

Ten derde moeten de belastingen verregaand vergroend worden, met als prachtig neveneffect dat dit veel banen oplevert, zoals GroenLinks jaar in jaar uit in zijn tegenbegroting laat zien.

Last but not least wordt door de stijging van de olieprijzen indringend duidelijk dat onze economische afhankelijkheid van olie ons een groot probleem oplevert, zowel economisch als ecologisch. Duurzame energie is daarmee ook een economische noodzaak – 10% duurzame energie in 2010 is reëel en noodzakelijk.

Met het verschijnen van de brief van de minister-president rezen onze verwachtingen, maar zij stortten als een plumpudding in bij lezing van de kabinetsreactie op de duurzaamheidsverkenningen. Het was management by speech: de vage beloften van ''strategisch maatschappelijke debatten over duurzaamheidsvraagstukken''. Dat siert een groene leider niet. Daarom vraag ik de minister-president op de man af: kom over de brug. Wil hij dat niet, dan moet hij dat openhartig zeggen, maar dan bewaar ik, helaas, de eretitel van ''groene leider'' wel voor zijn opvolger.

Ik vrees het antwoord, gezien het beleid van de afgelopen jaren, want het was oorverdovend stil de eerste drie jaar. Ik vind daarenboven dat de Kamer aan zet is en dat een tijdelijke themacommissie moet worden ingesteld, waarin alle ministeriële plannen die elkaar bijten, worden samengevoegd en beoordeeld. De Kamer zal dan zelf op een korte termijn aanbevelingen moeten doen om te komen tot een duurzaam land.

De heer **De Krom** (VVD): U zei dat Nederland boven zijn stand leeft en dat wij baden in welvaart. Pleit u dan voor minder welvaart en, zo ja, hoe ziet u dit voor zich? Zijn er na het apocalyptische scenario dat u schetste, misschien ook nog wat

Mevrouw Halsema (GroenLinks)

© M. Sablerolle – Gouda

positieve dingen te melden over de afgelopen dertig tot vijftig jaar? Of heeft u die nergens kunnen ontdekken?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Mijn betoog was niet apocalyptisch maar feitelijk. Dat is één.

In de tweede plaats wijs ik erop dat vermindering van welvaart wel degelijk een oplossing kan zijn. Waar ik echter veel meer voor pleit, is herverdeling van welvaart, alsook het anders richten van de publieke investeringen. U weet dat wij jaar in, jaar uit, voorstellen doen om te komen tot een duurzamere, meer groene economie. Wij laten daarbij zien dat dit niet gepaard gaat met een heel groot welvaartsverlies.

De heer **Hermans** (LPF): Mevrouw Halsema bespreekt de Nederlandse situatie: herverdeling van welvaart en vermindering. Onderdeel van dit debat maakt echter ook het millennium assessment uit. Daarin wordt nadrukkelijk een economische dimensie benoemd, in de zin dat derdewereldlanden zich zullen willen ontwikkelen en welvaart willen creëren. Hoe ziet zij dát en hoe wil zij dáár de welvaart herverdelen of verminderen?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik heb allesbehalve gezegd dat ik de verdeling van welvaart wil verminderen. Evenmin wil ik de economische groei in derdewereldlanden aantasten. Sterker, ik zou deze groei juist willen bevorderen en ik denk ook dat hij op allerlei rechtvaardige manieren kan worden bevorderd. Het neemt niet weg dat ik vind dat bij de eerste wereld een heel grote verantwoordelijkheid ligt om de groene schuld ook in de Derde Wereld te verminderen.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de voorzitter. Het is voor mijn fractie een bemoedigende samenloop van omstandigheden dat ik mij de hele dag de blaren op de tong heb moeten praten in en ten overstaan van de media over de duurzaamheid van mijn partij, de SGP, en dat ik vanavond namens de fractie die door deze partij ooit werd gekandideerd en aan de kiezers voorgehouden, een bijdrage mag leveren aan het debat over duurzaamheid in nog breder perspectief.

Prins Claus zei ooit: wij hebben de aarde niet geërfd van onze ouders, maar geleend van onze kinderen. Een fraaie gedachte, die verwijst naar onze verantwoordelijkheid ten opzichte van komende generaties. Nog belangrijker is het besef dat de aarde eigendom is van de Heere God. De mens kreeg de opdracht om deze aarde te bebouwen en te bewaren als een loyaal rentmeester.

Voorzitter. Een zorgvuldige omgang met de schepping is van groot belang. Dit betekent niet dat iedere aantasting van de schepping uit den boze is. Naast het belang van het bewaren van de schepping en het milieu staat de noodzaak van het ontplooien van economische activiteiten. De wereld is geschapen om bewoond te worden en het is niet te voorkomen dat de aarde sporen van menselijke aanwezigheid draagt. Daarnaast vervullen sociale aspecten een cruciale rol bij de waardering van schepping en milieu. Dit betekent dat het milieubeleid dat leidt tot sociale misstanden niet goed is. De overheid vervult hierbij via regulering en handhaving een belangrijke taak, waarbij het hebben van een draagvlak onder de bevolking relevant is, maar geen absolute voorwaarde.

Mijn fractie heeft met belangstelling kennisgenomen van de brief van de minister-president. Klip en klaar wordt aangeduid dat er alle reden is om serieus werk te maken van duurzame ontwikkelingen, zowel nationaal als internationaal. Het plaatje laat immers zien dat een klein deel van de wereldbevolking wereldwijd een aanzienlijke belasting veroorzaakt van natuur en milieu. Tegelijk doet, begrijpelijkerwijs, een groot deel van de wereldbevolking heel hard haar best om evenzeer economisch te groeien met alle milieugevolgen van dien. Dat is buitengewoon zorgelijk, gelet op het feit dat nu al veel ecologische grenzen worden overschreden. Ook wat ons betreft moet het roer om.

De brief van de premier verwijst naar allerlei bestaande plannen, maar de hamvraag is of die de aanzet bieden voor een ommekeer. Er worden notities en nota's aangekondigd, maar geen of weinig concrete ambities gepresenteerd of gezegd welke doelen bereikt moeten worden. Wij vonden ook niet helder aangegeven wat van bedrijven en burgers wordt verwacht. Kan dat duidelijk gemaakt worden?

Voorzitter. Mij vielen de opmerkingen van de Algemene Energieraad op. Een woordvoerder voorspelde dat de vervolgstappen op de brief van 3 juni vooral procedureel van aard zullen zijn. De bestaande sporen van de ontwikkeling van het milieu- en duurzaamheidsbeleid worden slechts gevolgd en de overheersende

conclusie zal zijn dat de problematiek complex is, dat wij slechts met kleine stapjes vooruit kunnen, dat er binnen de Nederlandse context beperkte mogelijkheden zijn, dat de bouw vooral in de Europese Unie en de internationale arena plaatsvindt en dat de regering zich zal beijveren om daar waar Nederland een zinvolle bijdrage kan leveren, deze te realiseren. Deze punten zijn op zichzelf alle juist, maar corresponderen weinig met het gevoel van urgentie. Zij zullen de beoogde veranderingen niet tijdig binnen bereik brengen en de samenleving niet het benodigde handelingsperspectief bieden.

Ik wijs hierop uitgebreid, omdat dit debat gemakkelijk een dergelijk karakter kan krijgen: het bijna rituele proces van afschuiven en verwijzen naar nota's en notities en uitdijende onderhandelingen, hetgeen nu al zo'n vijftien jaar nationaal en internationaal aan de gang is. Het milieu schiet daar te weinig mee op. Onvoldoende lijkt te worden beseft dat onze Westerse overdadige manier van leven simpelweg niet wereldwijd navolging kan krijgen. Onze ''gulzige'' leefwijze behoeft een kritische correctie. Voor deze fundamentele koerswijziging is de brief van het kabinet mogelijk een aanzet, maar instrumenteel nog te mager. Ik daag de minister-president en uiteraard de andere bewindslieden uit om zich te verweren en om meer helderheid te verschaffen.

Er wordt bijvoorbeeld nog geen link gelegd met belangrijke beleidskeuzen op het gebied van energie, landbouw, verkeer, luchtvaart en industrie. Aanpassing van ons productie- en consumptiepatroon blijft nodig. Ik voeg eraan toe dat de consequenties van onze hebzucht in het bijzonder worden gevoeld in het buitenland. De meeste milieudruk ten gevolge van onze consumptie wordt afgewenteld op het buitenland en komt ook nog eens terecht in kwetsbare streken. Dat betekent dat deze milieueffecten zich voordoen op plaatsen die zich bevinden buiten het bereik van onze milieuwetgeving, convenanten, experimenten enzovoorts.

Op deelterreinen is forse milieuwinst te behalen. Nederland kampt met de schadelijke gevolgen van de uitstoot van fijn stof. Het RIVM heeft inmiddels becijferd dat Nederland een grote exporteur is van fijn stof. Onze export van fijn stof is driemaal zo hoog als de import ervan. De ontwikkeling van biobrandstoffen zou verlichting kunnen brengen. Nederland komt op dat gebied echt achteraan. In Brazilië rijdt 30% van de auto's op bio-ethanol. In Duitsland zijn reeds 2000 tankstations waar tegen concurrerende prijzen biobrandstof verkrijgbaar is. Waarom wordt er niet royaler omgesprongen met het accijnsvrij maken ervan en met het stimuleren van ontwikkelingsprojecten? Momenteel schijnt er te worden gedacht aan een vrijstelling voor een jaar; de stukken daarover moeten op prinsjesdag komen. Dat is voor bedrijven toch een veel te korte termijn voor een rendabele innovatie en productie van biobrandstoffen? Voor de agrariërs betekent dit bovendien een nieuwe markt, die zij goed kunnen gebruiken. Kilometerheffing, opnieuw uitgesteld, is in het verleden door onze fractie vaak bepleit. Waarom dat uitstel? Wanneer komt het er nu eindelijk van dat enigerlei vorm van beprijzing op deze titel van kracht wordt?

Ik kom bij de luchtvaart. Er moet btw op tickets en accijns op kerosine komen. De prijsvorming van kerosine, accijnsvrij, vormt werkelijk een bizarre uitzondering op alle andere brandstoffen. Het is hoog tijd om deze subsidiëring van de luchtvaart te beëindigen. Er is uiteraard een internationaal kader, maar agendeer het daar dan en ga er achterheen.

Mijn fractie pleit voor herinvoering van het modal-shiftbeleid in ons vervoersbestel. Het wegtransport moet verschuiven naar de duurzamere binnenvaart en het spoor. Dan lopen wij in de pas met het Europese beleid terzake. Het blijft een raadsel waarom dit beleid enige jaren geleden is verlaten.

Ten slotte heb ik een aanbeveling ten behoeve van een adequatere aansturing van het duurzaamheidsbeleid. Mijns inziens wordt het steeds duidelijker dat het huidige model – iedere bewindspersoon heeft een eigen verantwoordelijkheid voor duurzaamheid op zijn terrein met een coördinerende staatssecretaris voor milieu, die wij in zijn beleid en activiteit niet willen afvallen, integendeel – toch onvoldoende zoden aan de dijk van de duurzaamheid zet. In een volgende kabinetsperiode zou er wat ons betreft een zwaardere coördinerende bevoegdheid bij enig bewindspersoon, wat ons betreft een minister, moeten worden gelegd. Graag verneem ik op dat punt een bespiegeling of reactie.

□

Mevrouw **Huizinga-Heringa** (ChristenUnie): Voorzitter. Mijn fractie is blij met dit debat. Wie het Millennium ecosystem assessment op zich laat inwerken, kan niet anders dan schrikken van de situatie waarin onze aarde zich bevindt. Een aantal jaren geleden waren thema's zoals milieu en duurzaamheid ''hot'', maar het besef van urgentie lijkt op dit moment weggezakt in ons streven om onze welvaart te behouden en de economie er weer bovenop te helpen. Als de urgentie van de problematiek niet wordt ervaren, zal er geen gedragsverandering optreden.

Wij zijn ook blij met de behartigenswaardige woorden die de premier op 6 juni jongstleden sprak. Het in bruikleen hebben van de natuur, rentmeesterschap als kernwaarde en in het hier en nu rekening houden met het daar en straks; het zijn uitspraken die ons uit het hart zijn gegrepen. Ik hoop dat dit debat ertoe bijdraagt dat door het kabinet aan deze mooie woorden van de premier acties worden verbonden die een duurzaam leefmilieu dichterbij brengen. Ook hoop ik dat dit debat ertoe bijdraagt dat milieu en duurzaamheid terugkomen op de maatschappelijke agenda en op de agenda van ieder individu. Een beter milieu is wel een mondiale uitdaging, maar het begint altijd bij u en mij persoonlijk.

Bij alle goede woorden van de minister-president miste ik een belangrijk principe, te weten het voorzorgsprincipe. Voordat wij als mens gebruik maken van natuur en milieu moeten wij eerst helder hebben of wij geen onomkeerbare schade toebrengen. Ik miste dit principe, terwijl het zo goed past bij het rentmeesterschap, door de minister een kernwaarde genoemd. Ook is de toepassing van dit principe essentieel met het oog op de huidige mondiale problemen, willen wij ons verantwoordelijk kunnen gedragen ten opzichte van de toekomstige generaties. Immers, de mondiale klimaateffecten zijn voorbij een bepaald punt onomkeerbaar. Huldigt het kabinet dit voorzorgsprincipe nu wel of niet? Welke consequenties

heeft dit principe voor het kabinetsbeleid?

Rond 1900 werd alle CO_2 nog door de oceanen opgenomen. Tegenwoordig stoten wij mondiaal een factor 2 meer CO_2 de atmosfeer in dan de oceanen opnemen, voornamelijk door de verbranding van fossiele brandstoffen en door afname van het regenwoudareaal. Kyoto is zo bezien slechts een begin. Wij zullen veel verder moeten kijken dan Kyoto. Wat is de visie van het kabinet op 2050 qua duurzaamheid? Welke maatregelen moeten nu genomen worden om op de lange termijn een duurzaam milieu te verwezenlijken?

In de brief van 3 juni schrijft het kabinet dat er op bijna alle terreinen sprake is van ontkoppeling en van een daling van de milieudruk bij de groei van de economie. Hoe verhoudt zich dat schrijven met de alarmerende berichten dat de CO_2-emissie van Nederland ten opzichte van 1990 met 2% is gestegen, terwijl in het Kyoto Protocol is afgesproken dat er 6% minder zou worden uitgestoten? In 2008 en 2010 lijken wij de Kyotonormen niet te gaan halen. Graag een toelichting daarop. Ook hoor ik van het kabinet of genoemde koppeling er nu wel of niet is. De minister-president zegt dat ontkoppeling van economische groei en milieudruk van groot belang is en hij noemt daarbij ook het Innovatieplatform. Maar juist als het gaat om duurzaamheid horen wij bijna niets van dat platform, terwijl duurzaamheid juist voorwaarde is voor de ontwikkeling op de lange termijn. Graag krijg ik hierop een reactie.

Een concreet sleutelwoord in de aanpak van de duurzaamheidsproblematiek is energiebesparing. De belangrijkste energieverbruikers zijn transport, industrie en woningen. Bij alledrie is flinke winst te boeken. Bij transport is dat te bereiken door meer actie ten aanzien van hybrides en biomassa. Met betrekking tot de industrie is winst te behalen door meer aandacht voor de procesindustrie, aangezien die verantwoordelijk is voor 46% van onze CO_2-uitstoot. Met betrekking tot de huizen heb ik mij laten vertellen door deskundigen dat wij een factor vier zouden kunnen bezuinigen door het toepassen van reeds lang bestaande technologieën, zoals duurzaam bouwen en warmte-integratie. Laat het kabinet hierbij geen steken vallen? Dit zouden toch simpele zaken moeten zijn om de energiebesparing aan te passen? De doelstelling wat betreft energiebesparing is te weinig ambitieus. Het kabinet legt op dit punt een breed door de Kamer aangenomen motie naast zich neer, terwijl energiebesparing zeker voor de korte en de middellange termijn een uiterst efficiënt middel is om de milieudruk te verlagen. Waar is het Innovatieplatform van de minister-president als het gaat om duurzaamheid en energiebesparing? Minister-president, maak het waar en zet in op kansrijke sectoren en technologie in Nederland.

Ik noemde al de procesindustrie. Wat betreft technologieën met veel potentie in Nederland noem ik de elektriciteitsopwekking door gebruikmaking van zoetzoutwatergradiënten. Het is het kabinet vast en zeker bekend dat in ons deltaland deze vorm van elektriciteitsopwekking ongekende mogelijkheden heeft zonder de nadelen die aan wind- en zonne-energie kleven.

Wat mij trof bij het lezen van het VN-rapport was dat duurzaamheid, en dus een goed natuur- en milieubeleid, absolute voorwaarde is voor ontwikkeling en voor het bereiken van de Millennium Development Goals. De inspanningen van het kabinet op dit punt zijn bemoedigend. Ik ga ervan uit dat de regering zich tijdens de Millennium Top zal inzetten voor een daadkrachtige aanpak, gericht op een duurzaam beheer van natuur, milieu en ecosystemen.

Duurzaamheid is gebaat bij een consistent en samenhangend, coherent beleid. Helaas zijn de samenhang en consistentie in het duurzaamheidsbeleid niet altijd te ontdekken. Maar al te vaak is er sprake van een ad-hocmilieubeleid. Zie bijvoorbeeld de dossiers luchtkwaliteit en mest. De minister-president heeft als leider van het kabinet wat ons betreft de taak om ervoor te zorgen dat al het overheidsbeleid en dus ook het duurzaamheidsbeleid, coherent is en samenhang vertoont. Op dit punt wil mijn fractie twee voorstellen doen, waarop ik van de minister-president graag een reactie verneem.

Ten eerste. Economie en ecologie verhouden zich vaak moeizaam tot elkaar. Sinds kort is er de Duurzaamheidsverkenning en na lange tijd is er de Macro-economische Verkenning. Zou het niet goed zijn als beide onderwerpen meer integraal benaderd werden? Wat vindt de minister-president van het idee om een integrale duurzaamheidstoets voor al het relevante overheidsbeleid te ontwikkelen?

Ten tweede krijg ik graag een reactie op het idee om voortaan ieder kwartaal een rapportage uit te brengen over de nettobroeikasemissies van Nederland. Nog beter is het als wij een rapportage krijgen over de stand en de trend in de tijd van de duurzaamheidsindex, net zoals nu gebeurt met het bnp en de werkloosheid. Het is winst als niet alleen met de regelmaat van de klok gegevens over de economie en de koopkracht naar buiten worden gebracht – hoe belangrijk die ook zijn – maar ook gegevens over duurzaamheid. Voor de lange termijn zijn die nog veel belangrijker.

□

De heer **Samsom** (PvdA): Voorzitter. Volgens de officiële Kameragenda gaat dit debat over milieu, duurzaamheid en rentmeesterschap. Ik complimenteer de Griffie met deze mooie titel, maar het blijkt lastig om binnen die omschrijving aan te geven waar wij het precies over moeten hebben. Om te verduidelijken waar dit debat volgens mijn fractie in essentie moet gaan, neem ik de premier even mee terug naar 14 februari van dit jaar. Op die dag hield hij voor FUTUR, het netwerk van jonge ambtenaren, een lezing met de intrigerende titel De eeuw van mijn dochter. Hij zette daarin uiteen voor welke uitdagingen Nederland de komende eeuw, de eeuw van zijn dochter, zou komen te staan. Samengevat was de grootste uitdaging volgens de premier het versterken van de economische weerbaarheid. Hij schetste uitvoerig welke noodzakelijke hervormingen van zorg, pensioen, sociale zekerheid en arbeidsmarkt daar allemaal voor nodig waren. Die toespraak was ontluisterend. De premier had het natuurlijk ook wel even over veiligheid en terrorisme, maar niet één keer ging het over het milieu. Niet eenmaal brak de notie door dat wij ook daar nog voor een cruciale uitdaging staan in de eeuw van zijn dochter. Destijds tekenden de media natuurlijk plichtmatig op waar de premier over had gesproken. Ik vond vooral veelzeggend waar de premier

niet over sprak toen hij het had over de uitdagingen.

Voorzitter. Ik heb ook een dochter die eveneens rond de eeuwwisseling is geboren. Uiteraard gaan mijn gedachten ook vaak uit naar de eeuw die voor ons en vooral voor haar ligt. Weet u waar ik dan ook wel eens aan denk? Aan het moment dat mijn dochter ergens in de oude boekenkast van haar vader het rapport ''Millennium Ecosystems Assessment'' uit 2005 vindt. Dan leest zij over de destructie van ecosystemen die steeds grotere en vaak onomkeerbare vormen aanneemt, en over de problemen die dat kan opleveren voor onze energievoorziening, voor onze watervoorziening, voor onze voedselvoorziening en onze economie. Ik denk er wel eens aan dat zij mij dan op de man af vraagt: dus jullie wisten dat allemaal al in 2005 en wat hebben jullie toen gedaan? Dat is in essentie waar dit debat over gaat, namelijk over de vraag wat wij op dat moment aan onze kinderen kunnen vertellen. Wat deden wij toen wij ondubbelzinnig en niet voor het eerst met klem werden gewezen op de conditie van de aarde nu en op het feit dat wij hem naar de knoppen helpen? Wat deden wij toen wij niet voor het eerst met klem werden gewezen op de noodzaak om ons beleid radicaal te wijzigen om die aarde voor toekomstige generaties, voor haar generatie, te bewaren? Velen zullen die vraag moeten beantwoorden. Het voordeel dat politici op dat moment hebben, is dat hun antwoord is na te lezen in de Handelingen. Misschien is dat ook wel een nadeel. De dochter van de premier kan dan namelijk de brief die hij schreef ter voorbereiding van dit debat uit het archief vissen. Dat is wat de premier deed toen hij ondubbelzinnig werd gewezen op de risico's die wij nemen met het milieu.

Het vergt even bladeren in de brief, maar op pagina 6 kan iedereen lezen wat de concrete voornemens zijn. Het eerste is dat de minister voor Ontwikkelingssamenwerking 0,1% van bruto nationaal product aan milieubeleid zal besteden via de ontwikkelingshulp. Dat is toch staan beleid minister voor Ontwikkelingssamenwerking? Dat is toch niets nieuws? Het tweede voornemen is dat Nederland zich aan de Europese normen zal houden. Staatssecretaris van Milieu, hoe vaak hebben wij die belofte nu al, in 2005, gebroken? Dat stond overigens al in het Hoofdlijnenakkoord.

Het derde voornemen luidt dat de minister van Economische Zaken een Energierapport maakt. Dat hebben wij onlangs binnen gekregen. Volgens dit rapport gaan wij de komende twintig jaar meer fossiele brandstoffen verstoken en veel meer broeikasgassen uitstoten. Dat is precies het tegenovergestelde van wat noodzakelijk is. Het kabinet zet dus in reactie op het Millennium Ecosystem Assessment-rapport uit 2005 in op ''business as usual'', op gebroken beloftes en op verslechtering van de situatie.

Ik ken de communicatieve vaardigheden van deze premier. Ik ga er dus voetstoots van uit dat hij dat zijn dochter wel kan uitleggen. Ik zit met een veel groter probleem. Ik moet mijn dochter vertellen dat ik hier toen genoegen mee heb genomen. Dat ben ik eerlijk gezegd niet van plan.

De FUTUR-lezing en de brief van de premier maken, ondanks de mooie passages waarop anderen hebben gewezen, pijnlijk duidelijk hoe dit kabinet denkt over duurzaamheid. Namelijk als sluitpost van beleid. Dit kabinet dendert door met wegen, gasboringen en Borssele. De staatssecretaris van VROM mag links en rechts wat repareren met halve geluidswallen, roetfilters en compensatiefondsen. Dit kabinet pleit onder druk van zijn landbouwminister voor het in stand houden van landbouwsubsidies die voor zowel milieu als de armen in Afrika dramatisch uitpakken. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking mag gaan dweilen met de kraan open om iets aan armoedebestrijding te doen. Zolang duurzaamheid voor dit kabinet gelijk staat aan het achteraf pleisters plakken op de wonden die zijn aangericht bij het proces van economische groei en productie blijft een schone toekomst ver buiten bereik. De CO_2-uitstoot neemt toe. Het beslag op grondstoffen neemt toe. Het verdwijnen van biodiversiteit neemt toe. Daarmee worden de drie fundamentele basisvoorwaarden voor het bestaan van onze ecosystemen en dus van onze welvaart ondergraven.

Groei moet, is het adagium van dit kabinet. Dit is vastgelegd in de Groeibrief van minister Brinkhorst. Groei moet echter niet ten koste gaan van de kansen van de komende generatie, van mijn dochter en die van de minister-president. Groei is geen doel op zich, maar een middel om een mooie en beschaafde samenleving in stand te houden. Er zijn andere pijlers waarop een beschaafde samenleving drijft, namelijk een sociale en een ecologische pijler. Wie die pijlers ondergraaft ten behoeve van de groei maakt meer kapot dan ons lief is.

De heer **Hermans** (LPF): De heer Samsom stelt dat groei geen doel op zich mag zijn. De Partij van de Arbeid heeft echter veel wensen op allerlei gebieden die niet zonder groei te financieren zijn. Als wij de inspanningen willen financieren die het Millennium Ecosystem Assessment van ons vraagt, is groei onontkoombaar. Het verbeteren van het milieu gaat niet zonder groei.

De heer **Samsom** (PvdA): Groei is een middel om een mooie en beschaafde samenleving overeind te houden. De doelen van de Partij van de Arbeid zijn samen te vatten in een mooie en beschaafde samenleving. Daarvoor is groei nodig. Daarvoor is echter ook meer nodig dan dat.

Als de minister-president zich dat nog niet realiseerde op 3 juni, toen hij de brief schreef, moet Katrina hem dat toch flink hebben ingepeperd. Deze storm heeft met orkaankracht aangetoond waar onduurzame economische groei toe kan leiden. De welvaart in New Orleans is in de afgelopen jaren, zoals overal in de Westerse wereld, spectaculair toegenomen. Het ecologische kapitaal, de buffers tegen het water en de moerassen, en het sociale kapitaal, een evenwichtige inkomensverdeling en publieke voorzieningen, zijn daarbij in hoog tempo uitgewoond. De beelden van dood, verderf, ontreddering, geweld en plundering uit New Orleans maken iedereen duidelijk dat economische kracht heel iets anders is dan robuuste beschaving. Het is een nuttige gedachte-experiment om te bedenken hoe New Orleans er de afgelopen week bijgelegen had als de cruciale moerassen niet waren drooggelegd, er aandacht aan de waterbeheersing was besteed en er een fatsoenlijk systeem van openbaar vervoer was geweest. De mensen hadden dan voordat de orkaan toesloeg de stad uit kunnen worden vervoerd. Er was dan geen kansloze onderklasse van tienduizen-

den zwarte Amerikanen achtergebleven in de stad. De verwoesting van de stad door de storm was er natuurlijk niet minder om geweest. De verwoesting van de beschaving was echter uitgebleven.

De premier lijkt dit begrepen te hebben, waar hij in zijn brief schrijft over het brede welvaartsbegrip. Hoe verhoudt zich dat tot de Groeibrief? Hoe gaan wij die combineren met een ambitieus beleid om bijvoorbeeld de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen? Het Energierapport moet daarop een antwoord geven volgens de brief. Dat rapport is echter niet voldoende. Zo veel is duidelijk.

Katrina laat ons nog wat zien. Ons energiesysteem staat volledig op springen. Er is wellicht genoeg olie, maar het gigantische bouwsel van oliebronnen, transportsystemen en raffinaderijen dat wij nodig hebben om onze honger naar energie te stillen, wankelt steeds meer onder geopolitieke krachten en, in de Golf van Mexico, onder natuurkrachten. De prijzen stijgen de pan uit en bedreigen de economie en de stabiliteit van hele regio's. Tijdens de begrotingsbehandeling zullen wij ons uiteraard buigen over de maatregelen die wij op korte termijn moeten nemen om bijvoorbeeld de huishoudens te compenseren voor die enorme prijsstijgingen, maar in dit debat moeten wij ons buigen over de lange termijn. Wij moeten bedenken wat wij moeten doen om die lange termijn zeker te stellen. Dan komen wij er niet met een paar procent duurzame energie en een paar procent minder CO_2-uitstoot. Dat ga ik mijn dochter niet uitleggen! Ik wil mijn dochter graag vertellen dat wij alles op alles hebben gezet om een duurzame energievoorziening nog in de eerste helft van haar eeuw te hebben gerealiseerd. Dat moet en dat vinden wij allemaal in deze zaal. Sommigen maken zich meer zorgen over klimaatverandering, anderen over de afhankelijkheid van de ayatollahs in Iran voor de olievoorziening of president Poetin voor de gasvoorziening. Laten wij daar op dit moment nu niet over steggelen; beide zijn even goede redenen om precies hetzelfde te doen: investeren in energiebesparing en een duurzame energievoorziening. Het is niet de enige maar wel een van de belangrijkste koerswijzigingen die nodig is om een duurzame toekomst veilig te stellen. Het mooiste van mijn verhaal moet overigens nog komen: het kan best, het kost geld, het kost zoals uitvoerig is berekend zelfs enkele procentpunten van onze economische groei, maar het kost ons in ieder geval niet de kop en het levert heel veel op. Ik roep u met klem op om nu even dat ''business as usual''-denken te vergeten, om ambitieuze doelstellingen te stellen die wel duurzaam zijn: 20% duurzame energie in 2020, 60% in 2050 en, laten wij het geld reserveren om dat waar te maken, niet met sprokkelwerk maar structureel, uit het FES. Ik doel dan niet op die 1 mld. tot 2013, die was sowieso al nodig om de huidige tekortkomende doelstellingen te behalen, maar ik bedoel miljarden per jaar. Dat kan best, want dat doen wij ook voor wegen. Ik zou graag van de minister-president horen of hij bereid is om dit plan verder uit te werken. Sterker nog, ik wil graag van hem weten of hij bereid is de leiding te nemen over een taskforce of hoe je dat ook wil noemen die dit waar gaat maken. Ik vraag dat niet uit een misplaatst verlangen naar statusverhoging van dit project, maar met name omdat verduurzaming van de energievoorziening bij uitstek een internationaal project is waarvoor op topniveau internationaal moet worden samengewerkt. ''Chefsache'' heet dat in Europa. Dat doet dus de premier! Doe dat nu niet af met een verwijzing naar het transitiebeleid of het energierapport of het Innovatieplatform! Ik vraag niet om herbevestiging van de pleisternota's maar om initiatieven die een duurzame toekomst echt dichterbij brengen. In een van de beste passages van de brief van de premier staat: Wij moeten ambities niet laten remmen door onzekerheid over de haalbaarheid. Welnu, beter had ik het niet kunnen zeggen. Ik roep hem dan ook op om op dit punt precies te doen waar hij regeringsleiders in Johannesburg in 2002 toe opriep: walk to talk. Doe dat, laat uw ambities niet remmen door twijfel over de haalbaarheid. De aangekondigde verplichting voor biobrandstoffen is een stap in de goede richting mits de ambities hoog genoeg zijn, maar de aankondiging dat wij in Nederland in 2033 met nog met een stokoude kerncentrale zitten opgescheept – zestien jaar ouder dan het wereldrecord oudste kerncentrale tot nu toe! – is een voorbeeld van hoe het nu net niet moet! Ik ben heel benieuwd naar de reactie van de minister-president. Wij komen hier ongetwijfeld nog op terug, allereerst morgen in een debat over het energierapport. Zoals ik zei, dit slaat op de premier en ik wil dan ook graag zijn antwoord hierop.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): De heer Samsom sprak terecht over ''Chefsache'', maar waar is zijn eigen chef?

De heer **Samsom** (PvdA): Mijn eigen chef heeft besloten om dit debat niet te voeren en ik kan daar verder weinig aan toevoegen. Tot voor kort stond hij wel op de lijst en ik kan u wel verklappen wat hij mij heeft gezegd: ''ik heb hier nu twee keer gestaan in mijn eentje of met een paar en ik doe dat niet nog een keer''. De laatste keer over het millenniumrapport zelfs zonder u, mevrouw Halsema!

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Het is dus meer een kwestie van competitie dan selectie van belangrijke onderwerpen?

De heer **Samsom** (PvdA): Als de selectie van belangrijke onderwerpen ook de woordvoerder uitmaakt dan kan ik daar beter maar geen uitspraak over doen!

Overigens meen ik meer collega's wat meewarig te zien kijken: vertwintigvoudiging van de hoeveelheid duurzame energie, miljarden investeringen, daar krijgen wij, zeker in de huidige omstandigheden, toch helemaal geen draagvlak voor? Dat is een misvatting. Uit alle onderzoeken onder de bevolking blijkt dat er juist wel draagvlak voor is. Mensen zijn niet gek! Ook zij weten dat zij hun kinderen later moeten uitleggen wat zij hebben gedaan toen zij zich realiseerden dat zij bezig waren onze aardbol op het spel te zetten. Daarom verkiezen zij volgens alle enquêtes minder milieuvervuiling boven hogere welvaartsgroei. En daarom verkiezen zij uitdrukkelijk kwaliteit van leven boven de ''druk-druk-druk''-samenleving. Het is opvallend dat dit kabinet tot vandaag de dag precies het tegenovergestelde probeert te realiseren met zijn Groeibrief, het Energierapport en de verandering van bijstand-, WAO- en pensioenstelsel.

Ik heb een concreet voorstel gedaan inzake de energievoorzie-

ning, maar duurzaamheid gaat over meer dan alleen dit ene concrete voorstel. Ik moet verzuchten – en ik druk mij zacht uit – dat de samenhang tussen al deze onderwerpen ver is te zoeken, zowel bij het kabinet als in deze Kamer. In de Kamer misschien nog wel meer – ik steek hier de hand in eigen boezem. Wij moeten de verkokering op dit punt radicaal doorbreken. Ik heb daar een voorstel voor, dat aansluit bij voorstellen van anderen. Laten wij ze in de tweede helft van het debat samenvoegen. Ik denk dat wij met een gezamenlijk voorstel moeten kunnen komen; dat zou een goed begin zijn van de coherentie. Mijn voorstel is: breng jaarlijks de Duurzaamheidsverkenning uit en behandel die samen met de Macro-economische Verkenningen in het plenaire debat dat nu nog ''Financiële Beschouwingen'' heet. Dat mag van mij zo blijven heten, maar het verdient eigenlijk een bredere aanduiding. Ik beoog dus Duurzaamheidverkenningen met dezelfde kracht en impact als de Macro-economische Verkenningen, tegelijk behandeld. Dat zou een stap voorwaarts zijn. Zonder nu al op de details in te willen gaan, hoor ik graag de reactie van de premier. Maar die gaat hier eigenlijk niet over, dus ik hoor ook graag de reacties van mijn collega's.

Ik hoop dat ik de premier heb kunnen overtuigen van de noodzaak van meer leiderschap op het gebied van duurzaamheid, zowel in algemene zin als bij het meer concrete energiebeleid. Ook de Handelingen van dit debat zijn later door mijn dochter terug te lezen. Laten wij voorkomen dat zij dan op basis daarvan de conclusie zal moeten trekken dat wij ziende blind en horende doof waren.

De heer **De Krom** (VVD): U spreekt zoals altijd zeer gepassioneerd over duurzame energie. Dat kost een paar centen: een paar procent economische groei. Zoveel procent economische groei hebben wij niet. Mag ik ervan uitgaan dat wij een tegenbegroting van de PvdA krijgen met een doorkijkje naar de lange termijn, en wel dat dit uitdraait op een negatieve economische groei?

De heer **Samsom** (PvdA): De tweede vraag eerst. Wij vragen al jaren aan het CPB om doorkijkjes naar de lange termijn en al jaren weigert het CPB dat consequent te doen. Dat is echter een slap excuus, want wij leveren wel degelijk wat aan. Maar laat ik u eerst iets uitleggen. Een ''paar procent economische groei'' gaat over de economische groei tussen nu en 2030. Die is, pak 'm beet, een procent of zestig, zeventig. Daarvan leveren we drie à vier procent in voor deze doelstelling. Weet u wat dat betekent? Dat betekent dat wij niet in februari 2030 anderhalf keer zo rijk zijn als nu, maar in juni 2030. Nou, dat heb ik ervoor over. Ik hoop u ook.

De heer **De Krom** (VVD): We wachten de begroting met spanning af. Maar hoeveel heeft u over voor duurzame energie? Kunt u een tipje van de sluier oplichten? Over hoeveel geld gaat het?

De heer **Samsom** (PvdA): Ik ga morgen met u in debat over het Energierapport. Maar de grote lijnen heb ik al uitgezet. Het gaat niet om die paar honderd miljoen per jaar. Alles bij elkaar opgeteld komt het op 800 mln. per jaar; dat is geen klein bedrag, maar wel veel te weinig. Wij praten over een bedrag van 2,5 à 3 mld. per jaar. Schrikt u daarvan? Dat doet u niet als het gaat om wegen of spoorwegen. Die kosten ook veel geld en zijn ook in vele gevallen, met name de spoorwegen, goed voor dit land.

De heer **De Krom** (VVD): Daar schrik ik van, maar om een heel andere reden. Daar debatteren we echter morgen over.

□

De heer **Hermans** (LPF): Voorzitter. Vandaag en morgen voeren wij een breed en ingewikkeld debat dat vrijwel alle beleidsterreinen van de overheid raakt. Ik wil mij beperken tot de voor mij belangrijkste elementen. Niet de Millennium Ecosystem Assessments, de Duurzaamheidsverkenning van het MNP, de nationale en de internationale dimensie, wetenschap en – daar voeg ik nadrukkelijk zelf aan toe – feiten, fictie en angst.

Eerst de Nederlandse situatie. In Milieubalans 2005 constateert het MNP dat de uitstoot van de meeste vervuilende stoffen in Nederland daalt en dat de milieukwaliteit verbetert. Op bijna alle terreinen is sprake van ontkoppeling: een daling van de milieudruk bij een groei van de economie. We moeten echter constateren dat deze positieve ontwikkelingen te weinig onder de aandacht van de Nederlandse bevolking zijn gebracht. Wat de LPF-fractie betreft, zouden successen meer uitgedragen mogen en moeten worden. Ik begrijp dat dit niet in ieders belang is, maar de algemene grondhouding van burgers dat het slecht gaat met het milieu in Nederland is gewoon onjuist.

Ik had het al over angst. Ik moest ook even denken aan de dochter van de heer Samsom. Ik vraag mij af wat de heer Samsom had gezegd in de jaren zeventig, toen er werd gedreigd met een nieuwe ijstijd, of toen er over zure regen werd gesproken, of toen de Club van Rome met zijn rapport kwam. Er mag geen misverstand over bestaan: ook ik zie de Millennium Assessment als een zeer belangrijk rapport. Ik ben ook bereid, mee te denken over hoe wij ecosystemen werkelijk kunnen redden en de geschetste opgaven kunnen gaan aanpakken. Ik kom daar later op terug.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat is interessant. Er bestaan veel misverstanden over de Club van Rome. Weet de heer Hermans wat de hoofdconclusie was van de Club van Rome?

De heer **Hermans** (LPF): Dat het in 2000 bijzonder slecht zou gaan met het milieu. Wij zijn dat jaar al een tijdje voorbij. Het is overigens niet het rapport van de Club van Rome maar het rapport aan de Club van Rome.

De heer **Samsom** (PvdA): Dennis Meadows was lid van de Club van Rome en de hoofdauteur van het rapport. De hoofdconclusie was dat wij, als wij zo doorgaan, binnen een eeuw de spankracht van ons ecosysteem hebben overstegen. Laat dat nu precies de conclusie zijn die in het Millennium Ecosystem Assessment – met veel meer kennis overigens – keihard wordt bevestigd. Dat is dus een consistente lijn.

De heer **Hermans** (LPF): In het rapport aan de Club van Rome werden nog meer doemscenario's geschetst. Ik heb al gezegd dat ik de Millennium Assessment bijzonder belangrijk vindt. Ik kom er later op terug.

Voorzitter. Problemen zijn er natuurlijk ook. Op dit moment speelt in Nederland vooral de luchtkwaliteitsnorm voor fijn stof. De staatssecretaris heeft het in eerdere AO's bijzonder duidelijk gemaakt: deze norm is voor Nederland niet haalbaar, bij wat voor maatregelenpakket dan ook. Ik heb toen namens mijn fractie gezegd dat dan ofwel de norm, ofwel de tijd naar die norm niet deugt. Wij zullen naar structurele oplossingen moeten zoeken, zoals een Europees gedragen bronbeleid. Het is ons ook een doorn in het oog dat Nederland als enige Europese land heeft gekozen voor de doorvertaling van de Richtlijn luchtkwaliteit in nationale wetgeving. Wij liggen hierdoor onnodig stil. Het stelt mij dan ook teleur om in de brief van de minister-president de volgende zinsnede te lezen: ''wij moeten ambities niet laten remmen door onzekerheid over de haalbaarheid''. Ambitie is op zich natuurlijk een goede eigenschap, maar zou het geen goed idee zijn om zekerheid te krijgen over haalbaarheid? Ik kom daar later in mijn betoog nog op terug. Wat ons betreft geen bestejongetjevandeklasgedrag; er is massa nodig voor innovatie en voor bronbeleid, het liefst Europees en nog liever op wereldschaal.

De heer **Van der Ham** (D66): De zinsnede ''het beste jongetje van de klas'' wordt altijd als argument gebruikt om dingen niet te doen. Je wilt niet het beste jongetje van de klas zijn. Ik vraag mij af waarom je niet het beste jongetje van de klas zou willen zijn. Daar hoor ik graag een reactie op.

Het probleem is nu juist dat er internationaal eigenlijk vrij weinig gebeurt op een aantal gebieden. Je hebt juist aanjagers nodig om dat een beetje los te wrikken. Ziet de heer Hermans die omstandigheid ook?

De heer **Hermans** (LPF): In de Millennium Assessment worden institutionele veranderingen bepleit. Ik vraag mij echter af of bestejongetjevandeklasgedrag door Nederland of Europa het milieu uiteindelijk het milieu zal helpen. Ik zal een kort voorbeeld geven. In Europa en in Nederland worden hoge eisen gesteld aan het slopen van schepen. Waar gaat het slopen dan gebeuren? Niet in Nederland en niet in Europa. Waarmee is het milieu dan gediend? Ik ben op zoek naar die mogelijkheden en maatregelen die het milieu het beste dienen. Ik ben ervan overtuigd dat in je eentje vooroplopen te weinig massa biedt om het milieu uiteindelijk te helpen.

De heer **Samsom** (PvdA): Mag ik een ander voorbeeld geven waarin Europa probeerde voorop te lopen? Ik wil even een paar positieve dingen noemen. Europa heeft het initiatief genomen om de exportsubsidies op landbouwproducten af te bouwen. Dat is goed voor het milieu en goed voor de ontwikkeling. Iedereen zei dat dit belachelijk was en dat daarop niet vooruit moest worden gelopen. Juist doordat Europa de discussie openbrak, werden andere delen van de wereld moreel in een hoek gedrukt om er ook aan mee te werken. Ziet de heer Hermans dit soort ontwikkelingen?

De heer **Hermans** (LPF): Natuurlijk, maar ik deel niet de overtuiging dat Nederland dit in zijn eentje zou zijn gelukt. Het is juist bereikt door schaalgrootte, massa en morele verplichting; je kunt dat als land niet alleen.

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Nee, u krijgt zodadelijk nog uw eigen termijn.

De heer **Hermans** (LPF): Voorzitter. De LPF-fractie is van mening dat er verkeerde keuzes worden gemaakt in dit land, ook door het kabinet. Een van de belangrijkste doornen in ons oog is de bouw van windmolenparken. Het vele geld dat daarin wordt gestoken, is kapitaalvernietiging. Het kan beter op een andere manier worden ingezet, waardoor de bijdrage aan duurzaamheid groter is. Windmolens zijn geen oplossing. Het geld moet worden ingezet voor innovatie en het zoeken naar werkelijk duurzame alternatieven. Zodadelijk kom ik nog op een andere foute keuze.

Andere woordvoerders hebben al gerefereerd aan Borssele. Voor de duidelijkheid zal ik het nog maar een keer zeggen: mijn fractie vindt dat Borssele open moet blijven. Wij hebben echter problemen met de voorgestelde uitruil met windenergie. Duurzame energie is prima, maar windenergie is geen oplossing. Kan staatssecretaris Van Geel daar nog iets over zeggen?

Ik ga langzaam naar de internationale dimensie. De politieke aandacht heeft zich de laatste jaren gericht op het broeikaseffect.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik ben heel benieuwd naar uw internationale voorstellen, maar ik heb eerst nog een vraag over de slechte luchtkwaliteit. Vindt u die nu wel of geen probleem?

De heer **Hermans** (LPF): De slechte luchtkwaliteit is absoluut een probleem, maar ik pleit voor een Europese aanpak daarvan. Bovendien is de luchtkwaliteit in Nederland de afgelopen dertig jaar flink verbeterd.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Sorry, ik moet even lachen. Er komt bij mij een spontane gedachte op, maar die bewaar ik voor later. U zegt dat het met de luchtkwaliteit veel beter gaat. Betekent dit dat u vindt dat wij binnen de Europese aanpak de normen mogen overschrijden?

De heer **Hermans** (LPF): Nederland kan de huidige norm alleen nooit halen, met welk pakket aan maatregelen dan ook. Dat zijn niet mijn woorden maar die van staatssecretaris; ik geef hem daarin gelijk.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dat was een zeer onverstandige uitspraak van de staatssecretaris.

De heer **Hermans** (LPF): Ook het pakket aan maatregelen dat GroenLinks heeft laten doorrekenen, is onvoldoende om de norm te halen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik ben benieuwd over welk pakket u het hebt.

De heer **Hermans** (LPF): Het pakket van uw fractiegenoot Duyvendak. Hij kwam in het AO over luchtkwaliteit met alternatieve voorstellen. Ik kan er niets aan doen: de norm is niet haalbaar. Ik heb goed opgelet.

Voorzitter. Wij richten ons enorm op het bestrijden van het broeikaseffect; dat is een verkeerde keuze. Ten eerste wijzen de feiten uit dat wij iets uit voorzorg doen en niet omdat het het beste voor het milieu is. Wat levert Kyoto op? Een temperatuur-

verlaging in 2050 van 0,02°C en een vermindering van de stijging van de zeespiegel met ongeveer 1 cm. Ook in dit geval moet ik weer aan de heer Samsom denken die zei: wat deden wij toen het millenniumrapport uitkwam? Ik moet dan de hele tijd denken: wat deden wij wel en wat deden wij daardoor niet? Er worden honderden miljarden uitgegeven aan iets waarvan de baten abominabel zijn. Dat geld zouden wij op een veel betere manier voor het milieu kunnen aanwenden. Wij zouden bijvoorbeeld watervoorzieningen kunnen aanleggen waardoor men in andere delen van de wereld gezond drinkwater krijgt.

Ik kom bij het rapport over het Millennium Ecosystem Assessment. Het ziet er werkelijk somber uit. Het rapport geeft ons absoluut stof tot denken. Volgens mij doen wij echter de verkeerde dingen. Zorg ervoor dat elke euro telt, dat elke euro wordt aangewend waar die het meeste effect heeft. Het rapport geeft stof tot nadenken. De regering stelt dat zij graag een maatschappelijke discussie wil over wat er met het rapport moet worden gedaan. Zouden wij die discussie dan niet kunnen aftrappen met een kosten-batenanalyse? Doen wij nu datgene wat het beste is voor het milieu? De minister-president refereerde in zijn brief aan innovatie en meldde dat het Innovatieplatform ermee bezig is. Daarom stel ik de minister-president de volgende vraag. Zou aansluiting bij het Amerikaanse klimaatinitiatief het overwegen waard zijn? Hier wordt ingezet op zoeken naar duurzame alternatieven. Wederom is door massa sprake van een grotere waarschijnlijkheid om tot oplossingen te komen.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik moest het even tot mij door laten dringen. Begrijp ik goed dat de LPF-fractie in feite een steuncomité voor Bush opricht en er met hem voor pleit om Kyoto nooit werkelijkheid te laten worden? Wat is er veranderd? Wij hadden een onderzoeksgroepje binnen de Kamer dat heeft gekeken naar het klimaatprobleem en naar de doorstart die Nederland feitelijk zou moeten maken. Daarover hebben wij uitgebreid gedebatteerd. Nu komt de heer Hermans plotseling met de opmerking dat wij maar uit Kyoto moeten stappen. Wat is er in de tussentijd met de LPF-fractie gebeurd?

De heer **Hermans** (LPF): Ik ben sinds kort woordvoerder milieu en ik heb het allemaal nog eens goed bekeken. Overigens kan ik mij niets voorstellen bij het steuncomité voor Bush waarop u in uw gedachtewereld komt.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik refereer daaraan omdat u tot nu toe de enige in de Kamer bent geweest die het beleid van Bush in dezen steunde. Vandaar, maar misschien gaat mijn fantasie te ver.

De heer **Hermans** (LPF): Misschien dat u de Handelingen nog eens wil nalezen. Ik vroeg de minister-president net of het een overweging waard is om ons aan te sluiten bij dit Amerikaanse klimaatinitiatief. Dat is volgens mij de juiste weergave van wat ik hier heb gezegd.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Waarom wilt u zich erbij aansluiten? Zijn de milieueffecten beter?

De heer **Hermans** (LPF): De Amerikaanse aanpak is gericht op innovatie. Het geld wordt ingezet om zo snel mogelijk duurzame energie te verkrijgen. Op dit moment besteden wij ons geld aan het bestrijden van het broeikaseffect. Ik denk dat het milieu op de lange termijn mogelijk meer baat kan hebben bij aansluiting bij het Amerikaanse initiatief.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik ben wel benieuwd waarop u zich baseert. U zegt dat het ''mogelijk'' meer effect zou kunnen hebben. Dat komt in ieder geval niet uit het rapport van de Verenigde Naties, want daar heb ik niet in gelezen dat je het Kyotoprotocol zou moeten opzeggen.

De heer **Hermans** (LPF): Je kunt een euro maar één keer uitgeven en je moet hem dáár uitgeven waar hij het meeste effect kan hebben. Als er één ding is dat het milieu nodig heeft, dan is dat zo snel mogelijk uitzicht op een duurzame energievoorziening. Dat is waar Amerika op inzet en ik vind dat het overwegen waard. Ik wil graag de pro's en contra's horen die het kabinet mogelijk kan noemen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Als u daarop wilt inzetten, dan neem ik aan dat u in ieder geval een grondig vermoeden hebt van de resultaten die men in Amerika boekt. Dat lijkt u helemaal niet te hebben.

De heer **Hermans** (LPF): De resultaten die Amerika zal boeken, zullen waarschijnlijk veel groter zijn dan Kyoto: 0,02°C minder temperatuurstijging en 1 cm minder waterstijging. Ik denk dat je het beste kunt kiezen voor innovatie en massa. Zorg dat je met z'n allen hetzelfde nastreeft. Ik vind Kyoto een slechte keuze.

De LPF-fractie pleit voor rationele, verantwoorde keuzes waarbij heroverweging van uitgangspunten en eerdere beslissingen niet moet worden geschuwd. De Millennium Assessment biedt de mogelijkheid om de meest kostenefficiënte keuzes te maken. Wat ons betreft is het een startpunt voor hernieuwde bezinning. Hiervoor is wel een open rationele benadering noodzakelijk en moeten moedige keuzes niet worden geschuwd. Helaas is dat tot op heden nog geen onderdeel geweest van het milieudebat en ik ben ervan overtuigd dat het milieu daarmee de verliezer is.

□

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. Afgelopen zomer ging de wereldbevolking een magische grens over. Voor het eerst in de wereldgeschiedenis woonde 50% van de wereldbevolking in een stad. In 1900 was dat nog maar 14%. Dat heeft enorme gevolgen. De voedselproductie zal moeten stijgen met meer dan 40%, het energiegebruik zal stijgen en de luchtvervuiling zal toenemen. De Wereldgezondheidsorganisatie schat dat alleen de luchtvervuiling in 2020 aan acht miljoen mensen het leven zal hebben gekost. Er zal sprake zijn van een verdubbeling van het CO_2-gehalte. Al die zaken hebben wij kunnen lezen in alle rapporten die wij daarover hebben gezien. Het zal ook gevolgen hebben voor de derde wereld, voor Malawi, Zambia, Angola en Ethiopië. Zij zullen nog meer te maken krijgen met droogte en honger. Drinkwater wordt schaars. In gebieden in China daalt het waterpeil met tientallen meters en dat gebeurt ook in andere delen van de wereld, bijvoorbeeld in Amerika en Europa.

De dilemma's over het milieubeleid zijn steeds minder van technische en steeds meer van diplomatieke aard. De huidige structuren om

tot oplossingen van mondiale problemen te komen, schieten ernstig tekort. Verdragen komen maar langzaam tot stand. Er kwam ook maar heel weinig uit de duurzaamheidstop in Johannesburg, hoe goed ook die ook was. De grote slagen die zouden moeten worden gemaakt, zijn in elk geval niet gemaakt. De G8, die deze zomer bij elkaar kwamen en afspraken maakten over het verduurzamen van de wereld, hebben zeker goede stappen gezet. Zij bleven echter achter waar het ging over de klimaatdoelstellingen. Vooral Amerika liet de economische belangen voorgaan op ecologische belangen.

Juist door de gevoelde urgentie gloort er ook nieuwe hoop. Waar nationale overheden het laten afweten, nemen steeds meer regio's en landen het initiatief. Waar de huidige Amerikaanse conservatieve regering zeer weigerachtig is in het nakomen van milieuverplichtingen, zoals die van Kyoto, nemen in Amerika steden initiatieven. Greg Nickels, de burgemeester van Seattle, wil met meer dan 150 andere Amerikaanse steden zelfstandig de Kyotodoelstellingen nakomen. Waar Bush zegt dat het slecht is voor de economie, zeggen de steden dat het goed is voor hun economie om ervoor te zorgen dat de klimaatdoelstellingen worden gehaald. Onder druk van het interne protest heeft Amerika inmiddels een overeenkomst gesloten met Australië, China en Brazilië om hard te werken aan technologische vernieuwingen te gunste van het milieu. Hoewel deze afspraken zeer vrijblijvend zijn, is de impasse daarmee wel doorbroken. Overheden die klimaatveranderingen ontkennen of domweg de problemen afwachten, zitten nu duidelijk in het defensief.

Bij het laten accelereren van het beleid moeten wij ons dus niet alleen maar focussen op nationale blokken. Wij moeten naar beneden. Wat daar gebeurt, is wel hoopgevend. De grote steden in de wereld, in China of in de Randstad, kunnen bijvoorbeeld veel leren van de burgemeester van Londen die op een zeer effectieve en radicale manier de verkeersproblematiek heeft aangepakt. Dat had een onmiddellijk effect op de luchtkwaliteit en de files. Iedereen zei dat het niet kon. Hij deed het en het kon wel. Ik hoop dan ook – ik zeg dat met enig cynisme – dat wij morgen in de Nota Mobiliteit kunnen lezen dat de regering van plan is om de kilometerheffing zo snel mogelijk in te voeren.

Kopgroepen en netwerken zullen in toenemende mate de doorslag gaan geven in de internationale politiek. De vice-voorzitter van de Wereldbank Jean-François Rischard heeft daar goede dingen over gezegd, maar ook onze eigen Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid heeft gezegd dat ''twinnings'', samenwerking tussen regio's of landen, ongelooflijk kan helpen. Als landen elkaar wat te vertellen hebben op bepaalde gebieden, vergelijkbare eenheden zijn, is de kans op succes het grootst. Wat vindt de regering van de aanbevelingen van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Wil zij zich ervoor inzetten om bij een volgend klimaatakkoord ook de lokale overheden te betrekken en zich niet blindstaren op nationale overheden?

Deze lange inleiding had ik nodig om te komen tot een van de kernpunten van het beleid dat wordt gevoerd door dit kabinet, namelijk de filosofie van het level playing field. Het is de gedachte dat Nederland niet boven het maaiveld moet uitsteken omdat dat onze belangen zou schaden. Het Centraal Planbureau heeft in een rapport uit 2003, Equal rules and equal opportunities, gesteld dat dit eigenlijk onzin is. Het zegt dat de keuzes van handelaren en van het bedrijfsleven uiteindelijk heel ergens anders op worden gebaseerd dan op strenge milieuwetgeving. Het CPB zegt juist dat het level playing field zoals het wordt verdedigd niets met het wegtrekken van bedrijven te maken heeft. Als er wordt uitgegaan van strikt economische modellen misschien wel, maar zo werkt de economie niet. Juist in dit hoofdlijnendebat wil ik graag een wezenlijke discussie voeren over dit uitgangspunt van het kabinet.

De wereld heeft behoefte aan leiderschap, ook van de kleintjes als Nederland, van individuele steden en van regio's. Daarom sluit ik mij ook aan bij iedereen die zegt dat er groen leiderschap moet komen en dat wij voorop moeten lopen, bijvoorbeeld bij het groener maken van ons autopark. In Californië is dat ook gedaan. De landbouwproblematiek moet werkelijk aan de kaak worden gesteld. De bio-industrie is al genoemd. Waarom kunnen wij op dat gebied niet voorop lopen? Dat kan best. Als Nederland dat samen met een aantal andere landen in Europa doet, kan de toon worden gezet. Ik wil ook een hardere toon horen van Nederland in het debat over het Europese landbouwbeleid. Ik wil niet alleen maar ''follow Toni''-moties in het Nederlandse parlement horen over Engelse initiatieven. Ik wil namelijk initiatieven horen van de huidige minister-president van Nederland.

Niet alleen hebben kleine landen, regio's en steden de verantwoordelijkheid om voorop te lopen, maar ook om samen op te trekken voor de noodzakelijke samenwerking. Ik noem in dit verband het energievraagstuk. Dat betreft niet alleen het invoeren van het verbod om CO_2 uit te stoten, zoals in Kyoto aan de orde is gesteld, maar ook door nieuwe technologieën op de markt te brengen. Daarmee moeten wij in Europa beginnen. Zo is er al jaren het idee van de grootschalige zonthermische krachtcentrales in het zuiden van Europa. Daar zijn allerlei onderzoeken naar gedaan. Het is mogelijk, maar wij doen het niet, want in Europa zijn wij gevangen in een autarkisch denken. Daardoor komt zoiets niet van de grond. Iedereen wil in zijn eigen energie voorzien. Met dergelijke krachtcentrales wordt er geen grote stap gezet in de richting van duurzame energie. Daarvoor is Europa juist nodig!

Is de minister-president bereid om deze autarkische houdgreep in de Europese Unie aan de kaak te stellen? Hoe kunnen bijvoorbeeld de Lissabondoelstellingen inzake duurzame energie een grotere plek krijgen? Hoe kan bereikt worden dat duurzame energie wordt gezien als een potentieel exportproduct van Europa? Is de minister-president bereid, het initiatief te nemen om aan gelijk gestemde landen een dergelijk grootschalig project voor te stellen? Immers, daarbij is leiderschap geboden; dat is nodig om te laten zien dat het wél mogelijk is, als wij samenwerken en als wij buiten de gebaande paadjes treden.

Ik hoop dan ook op een veel ambitieuzere en meer activistische houding van Nederland. Morgen zullen wij het ook hebben over de Energienota. Die slaat weliswaar meer op Nederland, maar in dat opzicht moet er veel meer gebeuren dan nu is aangekondigd.

Van der Ham

Nog iets over wat er in Nederland moet gebeuren. Nederland heeft als geen ander deel van de wereld een lange ervaring met de stadstaat. Nederland is namelijk al gedurende 500 jaar een stadstaat. Daarom moeten wij ook bepalen op welke vernieuwende wijze wij met groen, natuur en ecologie omgaan. Op het ogenblik denken wij vooral aan het beschermen van natuur en niet aan het creëren van natuur. Ik hoop dat wij op een andere manier kunnen gaan denken over het vormen van een stadstaat. Wij moeten onszelf ook zien als een stadstaat en niet als een land waar alles gecombineerd moet worden. Er zal dus minder breed gebouwd moeten worden; er moet de hoogte in gebouwd worden. Ook een actief natuurbeleid zal nodig zijn. Daarbij gaat het niet alleen om het beschermen van natuur, maar ook om het aanleggen van nieuwe parken, groen, waar mensen kunnen genieten. Op dit moment is er slechts 10% bos. Dat moet meer worden. De Randstadgroenstructuur, die nu op zijn gat ligt, moet gerevitaliseerd en uitgebouwd worden. Graag krijg ik hierop een reactie.

Er zijn veel economische kansen. Wij hebben al gehoord dat de chemische industrie in Nederland vooroploopt. Ik denk hierbij aan de toepassing van witte biotechnologie. Heel veel onderzoekers verdwijnen echter uit Nederland. Wat wil de regering doen om dat te voorkomen? Nu zien de onderzoekers dat er in Nederland weinig ruimte voor onderzoek is, omdat er onderzoeksgeld wegvloeit.

Ook bij de landbouw hebben wij enorme kansen. Wij hebben in dit opzicht ongelooflijk veel te winnen, ook in economische opzicht, met de technologie die op dit terrein ontwikkeld kan worden. Ik denk alleen al aan de verspilling in de landbouw. Wij kunnen goed worden in het ''waterzuinig'' verbouwen van voedsel, wat overigens al gebeurt, alsook in het transport van dat voedsel.

Wij zijn ook goed in het recht. Den Haag heeft namelijk de ambitie uitgesproken om de juridische hoofdstad van de wereld te worden. Het zou goed zijn, als de milieurechtspraak daarbij een grotere rol ging spelen. Milieurecht leeft internationaal nauwelijks. The Chamber of Environmental Matters van het Internationaal Gerechtshof bestaat nu al acht jaar, maar daar heeft nog nooit een zaak gediend. Milieuvervuiling is een wereldomvattend probleem en als zodanig een onderdeel van het wereldwijde ethische debat. Daarom heb ik al eerder gevraagd, of Nederland een proefproces zou willen uitlokken om die ''kamer'' uit haar bevroren toestand wakker te kussen. Op die manier kan die kamer als instrument gebruikt worden in het internationale verkeer. Hoe staat het daarmee?

□

Mevrouw **Spies** (CDA): Voorzitter. Het rapport Millennium Ecosystem Assessment van de Verenigde Naties bevat een indrukwekkend overzicht van ontwikkelingen die zich wereldwijd afspelen. Door de enorme groei van de wereldbevolking zijn wij de afgelopen vijftig jaar sneller dan ooit tevoren meer voedsel gaan produceren en is de behoefte aan water, hout, brandstoffen en ruimte explosief gestegen. Dit ging en gaat op wereldschaal gepaard met een enorm verlies aan biodiversiteit, verwoestijning, droogte, overstromingen en onveilig water. De ontwikkelingslanden worden hierdoor meer dan gemiddeld getroffen. Juist de landen die het toch al het moeilijkst hebben, lijden onder de consequenties van de groei van de bevolking en milieudegradatie. Maar ook in de westerse wereld, en zeker ook in Nederland, dringt in toenemende mate het besef door dat onze energievoorzieningszekerheid in het geding is, dat wij tegen de grenzen aanlopen van wat onze natuur nog kan hebben, wordt de dreiging van overstromingen groter en zien wij dat de gezondheid van mensen bedreigd wordt door een slechte milieukwaliteit.

Als je het rapport van de Verenigde Naties, maar overigens ook een groot aantal andere internationale studies van de afgelopen paar jaar, op je in laat werken, zinkt de moed je haast in de schoenen. Je beseft dan in elk geval voor welke majeure opgave wij wereldwijd staan, om te voorkomen dat milieu- en natuurrampen zich voltrekken en vooral ook te zorgen dat welvaart in de wereld op een meer gelijke wijze verdeeld kan worden. Die opgave verdient het om wereldwijd op de agenda te staan, niet alleen in conferenties van regeringsleiders, maar zeker ook bij captains of industry en niet-gouvernementele organisaties. Nederland speelt van oudsher een belangrijke voortrekkersrol, zowel op het gebied van armoedebestrijding als op het gebied van milieubeleid. Wat de CDA-fractie betreft, stond en staat die ambitie nog steeds als een paal boven water.

Zeker een partij als het CDA voelt zich aangesproken op dit vraagstuk. Een gezond leefmilieu is immers een basisvoorwaarde voor een goed leven op aarde. Het CDA beschouwt het rentmeesterschap als kernwaarde. Simpel gezegd: in het hier en nu rekening houden met het daar en straks. Ik ben er dan ook trots op dat wij binnen het CDA op dit moment een levendig debat voeren over duurzaamheid en dat ons wetenschappelijk instituut onlangs een rapport over energietransitie heeft uitgebracht waar minister Brinkhorst zijn voordeel nog mee zou kunnen doen. Ik hoef het rapport niet aan de aanwezige leden van het kabinet uit te reiken, maar mochten sommige collega's het nog niet hebben, dan ben ik graag bereid ze een exemplaar te geven.

Als het VN-rapport één ding duidelijk maakt, is het de samenhang tussen armoedebestrijding, verandering van klimaat en biodiversiteit. Hoe kunnen wij die samenhang ook in het internationale beleid meer tot uitdrukking laten komen? Wij zijn het er snel over eens dat economische ontwikkeling een basisvoorwaarde is voor armoedebestrijding. Dat vergt wel een intelligentere aanpak dan bijvoorbeeld de Indonesische regering vragen toch vooral geen regenwouden meer te kappen.

Wat het in elk geval in internationaal verband niet gemakkelijker maakt, is dat bijvoorbeeld in VN-kader een structuur ontbreekt waarin bestrijding van armoede en een mondiale aanpak van het klimaatbeleid en het behoud van biodiversiteit aan de orde kan komen. Is de regering bereid die structuur, bijvoorbeeld bij de aanstaande VN-top, te bepleiten en mede vorm te helpen geven? Daarnaast denken wij dat de gedachte van de zogenaamde eco-services haar beslag zou kunnen krijgen in het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid. Dan zal de internationale milieuagenda in belangrijke mate gedomineerd worden door de aanpak van het klimaatvraagstuk en

de bedreiging van de energievoorzieningszekerheid.

In dat verband is de fractie van het CDA gelukkig met de inwerkingtreding van het Kyotoprotocol. Tegelijkertijd realiseren wij ons dat de opgave na 2012 nog veel groter wordt. Hiervoor is absoluut een mondiale coalitie nodig. In dat verband waarderen wij het zonder meer positief dat nu ook de Verenigde Staten, Australië, China en India in het zogenaamde Asian Pact hebben aangegeven via technologische innovatie te willen inzetten op de bestrijding van de klimaatverandering. Naar ons oordeel moet daar nog wel de relatie met te realiseren doelen aan verbonden worden. Ik ben benieuwd hoe het kabinet deze ontwikkeling waardeert.

De fractie van het CDA zou ook de mogelijkheid willen verkennen dat niet alleen landen, maar ook bedrijfstakken, zoals de vliegtuigindustrie of andere, partner worden bij een nieuw verdrag. Wat ons betreft moet Europa het voortouw blijven nemen om ook voor de post-Kyotoperiode tot afspraken te komen. In dat verband kunnen wij ons ook voorstellen dat de EU bilaterale overeenkomsten sluit met bijvoorbeeld ontwikkelingslanden die willen investeren in duurzame energie.

Verder lijkt er weinig schot te zitten in het tot stand komen van tal van projecten die in het kader van CDM en joint implementation gestart zouden worden. Waaraan ligt dat? Zijn er te weinig projecten of stellen wij dusdanig zware eisen dat elk project bij voorbaat kansloos lijkt?

Van de internationale milieuagenda kom ik nu wat dichter bij huis: de inzet van het Nederlandse milieubeleid en onze toekomstige milieuagenda. De staatssecretaris is daar hard mee aan het werk. Het is goed dat wij hem ook vanuit de Kamer een aantal suggesties meegeven.

Er is de constatering dat, zoals ook uit diverse rapporten van het RIVM blijkt, het milieubeleid in Nederland succesvol is geweest. De lucht en het water zijn veel schoner geworden en op veel fronten is de ontkoppeling tussen economie en milieudruk tot stand gebracht. Terecht benadrukt de minister-president in zijn brief van 3 juni het belang van die ontkoppeling. In het verleden behaalde successen bieden echter geen garantie voor de toekomst. Wat de CDA-fractie betreft moet die aanpak naar de toekomst toe in elk geval een aantal elementen bevatten.

Veel vraagstukken kunnen alleen effectief in internationaal of Europees verband worden aangepakt. Terecht stelt de minister-president dat ambitieuze doelen geformuleerd moeten worden en dat wij dit niet moeten laten afremmen door onzekerheid over de haalbaarheid. Ik zou daaraan wel willen verbinden dat het formuleren van doelen zonder daarbij afspraken te maken over het bijbehorende bronbeleid, iets is dat wij eigenlijk niet meer zouden moeten willen. De normen voor luchtkwaliteit zouden veel minder grote problemen geven als wij tegelijkertijd in Europa afspraken gemaakt hadden over de eisen die wij stellen aan auto's en schepen, om maar een actueel voorbeeld te geven.

Ontkoppeling en het halen van ambitieuze doelen is alleen mogelijk als wij erin slagen forse stappen te zetten op het gebied van innovatie. De investeringen van overheid en bedrijven op het gebied van onderzoek en ontwikkeling moeten weer omhoog. Graag hoor ik op welke wijze het Innovatieplatform hieraan een bijdrage levert. Laten wij hierbij overigens ook de goede voorbeelden noemen. Zo heeft de glastuinbouw de afgelopen jaren bewezen hoe belangrijk innovatie is om forse prestaties te leveren op het gebied van duurzaamheid. De glastuinbouw is nog steeds een van de drie sectoren die het meest bijdragen aan ons bruto nationaal product, terwijl de energieleverende kas geen toekomstmuziek meer lijkt.

Wij begrijpen niet waarom het kabinet de motie-Van der Ham/Spies naast zich neerlegt, een motie die zich juist richt op de ambitieuze doelen op het gebied van energiebesparing, te weten 2% per jaar. De regering zegt zelf dat wij onze ambities niet moeten laten afremmen door onzekerheid over de haalbaarheid. Welnu, wij zijn er beslist niet van overtuigd dat die doelstelling niet gehaald zou kunnen worden. Natuurlijk kan innovatie daarbij een belangrijke rol spelen, maar zeker met de hoge olieprijzen van dit moment stijgt de energienota van elk huishouden de pan uit en dat biedt dé kans om meer te doen aan energiebesparing. Wij kunnen ons voorstellen – dit kan misschien bij de algemene politieke beschouwingen verder uitgewerkt worden – dat maatregelen getroffen worden in de fiscale sfeer die leiden tot het beter isoleren van woningen. Waarom zouden wij bijvoorbeeld niet bezien of het btw-tarief voor isolatiemateriaal naar beneden kan?

Het succes van innovatie zal in belangrijke mate worden bepaald door de mate waarin bedrijven en andere investeerders vertrouwen hebben in de overheid. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat wij daar de afgelopen tijd steken hebben laten vallen. Wij moeten zoeken naar een systeem waarin wij langjarig zekerheid bieden. Een consistent overheidsbeleid voor een periode van tien tot twintig jaar is noodzakelijk om een goed investeringsklimaat te scheppen. Dat is cruciaal voor het draagvlak voor een meer toekomstgericht en op innovatie gericht beleid. Wij moeten voorkomen dat regelingen zoals de MEP aangepast moeten worden juist omdat zij succesvol zijn.

Als die heldere kaders er eenmaal zijn, moeten wij bedrijven vervolgens ook zoveel mogelijk vrijheid geven om binnen deze kaders te ondernemen. Dat betekent minder regels, minder administratieve lasten en ruimte om eigen keuzen te kunnen maken. Het ministerie van VROM is daar goed mee op weg, maar het is nog te weinig merkbaar op de bedrijfsvloer.

Duurzame ontwikkeling begint bij onszelf. Uiteindelijk zal niet het beleid van de overheid bepalend zijn voor het aanpakken van problemen. De echte oplossing hangt af van de vraag of het gedrag van mensen, van bedrijven en van organisaties verandert. Met veel plezier heb ik gisteren de ideeën uit de ''rugzak voor duurzame dinsdag'' bekeken. De betrokkenheid en het enthousiasme die daaruit spreken, werken aanstekelijk. Dat neemt niet weg dat gedragsverandering bij de meesten niet vanzelf gaat en dat de overheid een belangrijke verantwoordelijkheid heeft bij het bevorderen van gedragsverandering. De mensen zeggen wel het milieu belangrijk te vinden, maar het blijkt dat zij hun gedrag pas aanpassen als de overheid ze verplicht dat te doen en de buurman of buurvrouw hetzelfde laat doen. Dat betekent dat de overheid kaders moet stellen, maar de CDA-fractie vraagt om meer. Wat ons betreft moet het milieu weer leuk worden. Belonen en stimuleren

van goed gedrag dus en niet steeds dat opgeheven vingertje laten zien en zeggen wat allemaal niet mag. Dus: maak dat goede gedrag wat aantrekkelijker.

De heer **Van der Ham** (D66): Niet alleen aantrekkelijker, maar ook gemakkelijker. Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft in zijn rapport laten weten dat de mensen wel iets voor het milieu over hebben, maar dat tijdens het boodschappen doen gewoon vergeten. Het is dan moeilijk om keuzen te maken en eigenlijk zeggen ze: overheid maak die keuzen voor ons. Ik noem in dit verband iets wat wij allemaal vervelend vinden: de bio-industrie. Vindt u dat de overheid meer maatregelen voor de bio-industrie moet treffen? Vindt u ook dat de overheid als verlengstuk van de samenleving de mensen iets uit handen moet nemen en het hen veel gemakkelijker en leuker moet maken?

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik zie de relatie met de bio-industrie niet. Ik herinner mij wel een voorbeeld dat aan de orde was tijdens een recent debat waaraan ook de heer Duyvendak deelnam. De vraag was: waarom zou je in Nijmegen de mensen voor het parkeren met grote auto's meer moeten laten betalen en niet iets doen aan de andere kant? Daarmee bedoel ik: waarom zou je niet de hybride auto's of de auto's die op gas rijden minder laten betalen? Overigens is het nog de vraag of het juridisch mogelijk is om mensen die grote auto's willen parkeren meer te laten betalen. Je zou echter in financiële zin ook de goede alternatieven kunnen stimuleren.

De heer **Van der Ham** (D66): Dat begrijp ik en over die mogelijkheid kunnen wij spreken, maar het ging mij nu om de rol van de overheid.

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik doelde ook op de rol van de overheid.

De heer **Van der Ham** (D66): Maar de bevolking kan tegelijk strengere regelgeving verlangen. Zij willen namelijk zelf ook wel een beter milieu, maar kunnen dat zelf niet organiseren. Daarvoor hebben zij de overheid nodig. Wilt u alleen maar stimuleren of wilt u ook de regelgeving aanscherpen voor bijvoorbeeld de bio-industrie als de burgers dat willen?

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik zie niet op welke punten de regels voor de bio-industrie zouden moeten worden aangescherpt. Kennelijk heeft u iets met de bio-industrie in negatieve zin, terwijl ik van mening ben dat deze sector van Nederland voor een belangrijk deel zorgdraagt voor onze voedselvoorziening. Zij draagt ook voor een belangrijk deel bij aan onze economische welvaart. Ik zie dan ook niet meteen waarom dit voorbeeld nodig is naar aanleiding van mijn betoog. Ik heb gezegd dat wij willen dat de overheid duidelijke kaders stelt. De gedachte bij de burgers is: als de buurman het moet doen, wil ik het zelf ook wel. Ik denk echter vooral aan een stimuleringsbeleid en in dit verband eveneens aan de opvoeding van kinderen. In de richting van de heer Samsom zeg ik: wij hebben zelfs twee dochters en een ervan is ook in 1999 geboren. Mijn idee is: belonen werkt beter dan straffen. Laten wij het dan wat meer over die boeg gooien.

De heer **Van der Ham** (D66): Het is leuker om iets samen te doen, zodat je er niet alleen voorstaat bij het verbeteren van de wereld. Dat verberen kun je soms ook met strengere regels. Wij hebben geconstateerd dat juist de bio-industrie niet alleen in Nederland, maar ook in de Derde Wereld heel veel vernietigt.

Mevrouw **Spies** (CDA): Dat is een constatering.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik merk dat de heer Van der Ham mevrouw Spies niet kan doordringen van het vervelende aspect van de bio-industrie. Laat ik eens proberen of ik haar interesse kan wekken voor de leuke, mooie biologische landbouw. Is zij voor experimenten waarmee het prijsverschil tussen de biologische landbouw en de gangbare landbouw, de bio-industrie, wordt opgeheven, bijvoorbeeld met fiscale stimulering? Zou u daarvoor zijn, mevrouw Spies? Zoiets maakt het kopen van producten van de biologische landbouw weer leuk.

Mevrouw **Spies** (CDA): Volgens mij hebben wij daarover al gesproken in het debat over de btw-tarieven. Wij hebben toen geconstateerd dat alle voedselproducten al bij het laagste btw-tarief zijn ondergebracht. Ik weet niet of u dat tarief nog verder wilt verlagen, maar je krijgt hierbij dus te maken met allerlei beperkingen. Daarom zeg ik: laten wij de aandacht eens een keer richten op de kansen. Ik denk aan de motie over een duurzaam inkoopbeleid van de overheid. Die motie is met steun van de PvdA-fractie aangenomen. Alle departementen hebben zich gecommitteerd aan de verkoop van biologisch verantwoorde producten in hun bedrijfsrestaurant. Op die manier wordt een beter beleid dichter bij de mensen gebracht. Hieraan zullen zij mogelijk ook thuis denken en daar hun gedrag veranderen.

De heer **Samsom** (PvdA): Mijn voorstel was niet helemaal willekeurig gekozen. Het is een van de voorstellen uit het rapport van het wetenschappelijke instituut van het CDA waar u zo trots op bent. Ik ben zo bang dat al die voorstellen in schoonheid zullen sterven. Ik kan u een lijstje noemen van tien, twintig voorstellen die allemaal in dat rapport staan. Ik heb het met rode oortjes gelezen en ik snap dat u er trots op bent. Maar tegenover die tien, twintig voorstellen staan moties, onder meer ingediend door uw coalitiegenoot de heer Van der Ham – u hoeft echt niet altijd voor mijn moties te stemmen – waar u consequent tegen heeft gestemd. Als u dat blijft doen, bijvoorbeeld in antwoord op mijn vraag of u die suggestie nu wel overneemt, dan vrees ik dat uw mooie verhaal toch weer sterft in schoonheid. Het gaat ook om de daden. Neemt u dat rapport nu echt serieus en krijgen wij vanaf nu een andere CDA-fractie in de komende twee hopelijk wat kortere perioden van dit kabinet?

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik zou een heel formeel antwoord kunnen geven: het keurig nette verhaal dat er over dit rapport natuurlijk nog een discussie in de partij is, dat het geen vastgesteld partijbeleid is, dat wij daarover in debat met onze leden zijn, dat het op 5 november op ons congres wordt vastgesteld en dat het de leidraad vormt voor ongetwijfeld een nieuw mooi verkiezingsprogramma van het CDA.

De heer **Samsom** (PvdA): Maar dat antwoord geeft u niet!

Mevrouw **Spies** (CDA): Dat antwoord zal ik u vanavond niet geven. Het punt is dat u weer precies de aandacht vraagt voor die dingen die misschien nog niet gaan zoals u dat graag zou zien. U vergeet voor het gemak te noemen dat diezelfde CDA-fractie samen met de D66-fractie allang heeft geprobeerd om een ander mooi voorstel uit dit manifest tot concreet beleid te maken, te weten de 2% energiebesparing. Het glas is in mijn ogen wat vaker halfvol; bij u is het wat vaker halfleeg. Ik ben van mening dat de CDA-fractie buitengewoon goed op weg is met het invulling geven aan een groot aantal van de voorstellen die in dit manifest zijn opgetekend.

De heer **Samsom** (PvdA): U spreekt over halfvol en halfleeg. U pakt er een voorstel uit waarbij u overigens de doelstelling wel een beetje heeft uitgekleed ten opzichte van de suggestie uit uw eigen rapport: 2% per jaar, niet pas in 2010, maar meteen. Dat staat in uw rapport.

U heeft het over het instellen van 80-kilometerzones. Dat was een voorstel van de heer Van der Ham. Het staat in uw rapport; u stemde tegen. Ik hoef het niet te hebben over dieselaccijns. Het staat in uw rapport; u stemde tegen. U wilde het niet. Gaan wij dat meemaken of krijg ik meer druppeltjes of misschien wel scheutjes in het glas, zodat het wellicht zelfs halfvol wordt? Dan kunnen wij er nog over discussiëren of dat genoeg is, maar die discussie is dan niet meer zo relevant.

Mevrouw **Spies** (CDA): Nu doet u de feiten opnieuw geweld aan, want de CDA-fractie heeft gestemd voor de 80-kilometerwegen die er inmiddels zijn. De CDA-fractie heeft gestemd voor de 80-kilometerwegen die per half november hun beslag krijgen. Dat is allemaal met de steun van de CDA-fractie gebeurd en op ditzelfde rapport gebaseerd.

De heer **Samsom** (PvdA): In uw rapport wordt gesproken over uitbreiding van de 80-kilometerzones, bijvoorbeeld rond grote steden. Dat was exact het voorstel van de heer Van der Ham. U stemde tegen.

Mevrouw **Spies** (CDA): Het kabinet bekijkt op dit moment met de steun van de CDA-fractie of de 80-kilometerwegen rond de grote steden bereiken wat ermee wordt beoogd, te weten een betere luchtkwaliteit en een betere doorstroming. Wij hebben steeds gezegd dat die 80 kilometer nooit een doel op zichzelf mag worden. Dat is ook niet de intentie van dit rapport. Als het een bewezen bijdrage levert aan de verbetering van de luchtkwaliteit en aan de doorstroming, zult u zien dat de CDA-fractie ook dat voorstel steunt.

Voorzitter. Dat de overheid zelf het goede voorbeeld moet geven, hebben wij net in het interruptiedebatje al gewisseld. De CDA-fractie gaat ervan uit dat de motie-Koopmans/De Krom over verduurzaming van het aanbestedingsbeleid van de overheid daarin een belangrijke impuls kan zijn.

Wij zijn van mening dat er op het gebied van voorlichting en communicatie nog veel meer moet gebeuren. De gemiddelde burger of ondernemer in het mkb kan zich vaak nog heel weinig voorstellen bij de wereldwijde vraagstukken die wij vandaag bespreken, laat staan dat men ze kan vertalen in wat men zelf kan bijdragen. Wereldwijde vraagstukken bij mensen thuisbrengen door ze concreet handen en voeten te geven moet de kern worden van overheidscommunicatie. Ik vraag mij daarbij in toenemende mate af of wij bijvoorbeeld de voorlichting op het gebied van energiebesparing zo veel moeten overlaten aan energiebedrijven als wij nu doen. Het klinkt immers nogal tegenstrijdig dat bedrijven die belang hebben bij een hoog verbruik hun klanten voorlichten over besparing. Ik stel voor om een hele keten om de tafel uit te nodigen. Neem de gebouwde omgeving. In hoeverre is het besef van klimaatverandering en het belang van energievoorzieningszekerheid al onderdeel van de opleiding van aannemers, architecten en installateurs? Worden deze belangen gewogen bij de keuze van materialen en wordt voldoende betekenis toegekend aan bijvoorbeeld het belang van de bewoners van een nieuw te bouwen huis bij een lage energierekening? Of wordt nog te eenzijdig gekeken naar de eenmalige bouwkosten? Ik meen dat een initiatief op dit punt kansen voor duurzaamheid zichtbaar kan maken en bovendien voor alle betrokkenen inspirerend kan zijn.

De minister-president sprak tijdens de Duurzaamheidstop in Johannesburg behartigenswaardige woorden. Een van zijn oproepen was: put your money where your mouth is. De afgelopen weken hebben wij heel wat krantenkoppen gezien die ons vertellen dat het extra geld dat het kabinet te besteden heeft, uitgegeven wordt aan onderwijs en milieu. Dat zijn hoopgevende berichten. De CDA-fractie rekent in elk geval op de regeling voor biobrandstoffen die zekerheid geeft voor een langere periode, extra geld voor de aanpak van luchtkwaliteit en investeringen in alternatieve vormen van energie. Eerder heb ik aandacht gevraagd voor het stimuleren van projecten waarin de ondergrondse opslag van CO_2 verder wordt ontwikkeld. In Pernis, De Lier en Drachten zijn mooie projecten in voorbereiding. Die verdienen wat ons betreft ondersteuning.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik zou nog willen terugkomen op de centrale uitgangspunten van het CDA ten aanzien van het milieubeleid, met name op hetgeen u zei over het stimuleren van milieuvriendelijk gedrag en het niet willen afremmen van milieuonvriendelijk gedrag. U wilt positieve signalen geven en geen negatieve signalen. Eigenlijk begrijp ik niet goed waarom u geen negatieve maatregelen wilt nemen. Het CDA deinst er namelijk op geen enkel ander terrein voor terug om wel degelijk ongewenst gedrag te ontmoedigen. Ik noem het gebruik van sociale voorzieningen en voorzieningen in de zorg. Allemaal gedrag van burgers dat wordt afgeremd. Ook noem ik de multiculturele samenleving. Op al die terreinen doet het CDA voorstellen om ongewenst gedrag af te remmen en financieel onaantrekkelijk te maken. Alleen op het terrein van milieu mag het niet. Wilt u soms alleen maar cadeautjes uitdelen? Waarom is dat?

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik vind dit een heel onterechte, subjectieve en misleidende samenvatting van datgene waarvoor het CDA staat. Het CDA is er helemaal niet op uit om op het gebied van sociale zekerheid mensen te straffen. Het CDA is er op uit om mensen actief te betrekken bij de samenleving. Dat biedt juist kansen. Dat zijn positieve prikkels. U legt dit even voor het gemak uit als negatief, als een soort afrekenen etc. Ik vind dat echt ten principale een onjuiste voorstelling van datgene

waar het CDA voor staat. Natuurlijk moeten wij op het gebied van veiligheid etc. verboden en geboden instellen. Ik heb ook niet gezegd dat wij geen normen meer zouden moeten hebben in het milieubeleid. Daarmee doet u ook onrecht aan mijn inbreng. Wat ik wel heb willen zeggen, is dat het ontzettend belangrijk is, juist vanwege de enorme problemen waarvoor wij staan, dat mensen kunnen begrijpen waarom het gaat bij de aanpak van het klimaatvraagstuk. Dat doe je naar mijn stellige overtuiging niet door alleen maar met een opgeheven vingertje te wijzen. Het is vooral van belang om dicht bij huis te laten zien welke dingen er in positieve zin gedaan kunnen worden. Maak het gebruik van biobrandstoffen aantrekkelijk. Laat zien dat het biologisch eten in de bedrijfskantine misschien nog wel lekkerder is dan hetgeen je in de supermarkt snel uit de schappen plukt. Maak de binnenstad nog wel toegankelijk voor auto's die op schone brandstof rijden. Lokale overheden kunnen daartoe tal van maatregelen nemen. Dat staat ons voor ogen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dat zijn allemaal charmante maatregelen, waar ik op zichzelf niet al te veel aan af wil doen. Ze zorgen echter wel voor onbetaalbaarheid van het milieubeleid, omdat u eigenlijk alleen wilt subsidiëren. Er zal toch ook tegenover moeten staan dat u af en toe grenzen stelt en wel degelijk heft op milieuonvriendelijk gedrag? Dat werkt namelijk zeer normerend. Een kilometerheffing helpt burgers om keuzes te maken. Dieselaccijnzen helpen. En daar deinst u elke keer voor terug. Ik blijf u er toch op wijzen dat milieu het enige terrein is waarop u voor die consequentie terugdeinst, namelijk om burgers ook af en toe richting te geven.

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik heb gezegd dat wij de normstelling op het gebied van het milieu helemaal niet kwijt willen. Op uw opmerking dat verhoging van de dieselaccijns helpt om het gedrag van automobilisten te veranderen, valt het nodige af te dingen. De afgelopen zomer hebben wij kunnen zien dat de hoge benzine- en dieselprijzen er niet toe hebben geleid dat mensen minder zijn gaan rijden. De vraag naar autobrandstof is behoorlijk inelastisch.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik waardeer dat u uitgaat van het positieve. U toont verbeeldingskracht. Uw partij is ook internationaal georiënteerd. Veel van uw collegapartijen in het buitenland denken echter nogal conservatief over het energiebeleid. Wilt u bepleiten dat de minister-president in dat opzicht meer leiderschap toont met het oog op een Europese aanpak, bijvoorbeeld in de vorm van de gezamenlijke bouw van een grootschalige duurzame energiecentrale? Dat zou echt zoden aan de dijk zetten.

Mevrouw **Spies** (CDA): Ik denk dat u onrecht doet aan ons huidige beleid door te zeggen dat er meer leiderschap getoond moet worden. Ik ben het met u eens dat Nederland en ook het CDA in breder partijverband het voortouw moeten blijven nemen om in de internationale milieudiplomatie zaken voor elkaar te krijgen. Ik ben afgelopen december in Buenos Aires geweest en daar heb ik ondervonden hoe prominent de positie van Nederland internationaal nog steeds is. Dan ben je trots dat je vertegenwoordiger bent van het Nederlandse parlement, want je wordt van alle kanten gecomplimenteerd met de Nederlandse inzet rond het klimaatvraagstuk en in de post-Kyotoperiode. Tijdens de hoorzitting van afgelopen donderdag hebben wij dit keer op keer gehoord. Nederland moet de koppositie houden bij het trekken van de kar van de internationale diplomatie op het gebied van milieu en ontwikkelingssamenwerking. Het hoeft niet om meer te gaan, maar het is natuurlijk wel heel mooi als er concretere resultaten geboekt worden.

□

De heer **De Krom** (VVD): Voorzitter. Het VN-rapport maakt duidelijk dat wij met z'n allen bezig zijn op de reserves van moeder aarde in te teren. Daardoor worden de kansen van andere groepen in de wereld en van toekomstige generaties ingeperkt. Ook vanuit het liberale gedachtegoed is dit natuurlijk ongewenst. Wij moeten blijven streven naar een duurzame samenleving. De minister-president heeft zijn brief ook in die toon geschreven en daarvoor heeft mijn fractie waardering. Tegelijkertijd toont het VN-rapport aan dat er geen knop is die wij even om kunnen draaien waarmee alle problemen zijn opgelost. Die complexiteit is ook het probleem van een debat zoals dit. Of het gaat overal en dus eigenlijk nergens over. Of het gaat over de relatief kleine problemen in onze achtertuin.

Ik zal in mijn bijdrage het overzicht proberen te behouden en tegelijkertijd doe ik suggesties op punten waar wij kansen laten liggen. Eerst maak ik een opmerking vooraf. Nederland hoeft zich nergens voor te schamen. Ondanks een hoge welvaart legt het een relatief klein beslag op de biodiversiteit. Ondanks onze hoge welvaart is onze ecologische claim of voetafdruk vrijwel gelijk aan het gemiddelde in de wereld. Dat is een prestatie. In het VN-rapport wordt erkend dat de landbouw een enorme bijdrage heeft geleverd aan het voeden van alle monden die er wereldwijd bij komen.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik wil graag precies zijn. De ecologische voetafdruk van Nederland is gelijk aan het gemiddelde. U zult het met mij eens zijn dat die afdruk toch te groot is.

De heer **De Krom** (VVD): Uiteindelijk moeten wij ernaar streven dat die zo klein mogelijk is. Ik probeer aan te tonen dat het glas vol is. Vergeleken met andere landen in de wereld hoeven wij ons nergens voor te schamen.

De heer **Samsom** (PvdA): Dan zet u het af tegen wat andere landen ook allemaal verkeerd doen.

De heer **De Krom** (VVD): Absoluut.

De heer **Samsom** (PvdA): Het streven in de eerste zin van het betoog van de heer De Krom was een duurzame samenleving. Is onze ecologische voetafdruk daarnaar op weg?

De heer **De Krom** (VVD): Ik denk van wel, gezien de vooruitgang in de afgelopen dertig jaar op het gebied van water- en luchtkwaliteit. Daarmee poets ik niet weg dat er nog een heleboel dingen te doen zijn. Ik ben het echter eens met voorgaande sprekers dat ook de successen genoemd moeten worden. Wij vragen ons allemaal wel eens af hoe het komt dat het milieubeleid zo laag op de agenda staat. Dat komt

omdat het bij veel beleidsterreinen en bij veel bedrijven deel is geworden van het normale proces. Het komt ook omdat het milieubeleid tegenwoordig een negatieve connotatie heeft. Het gaat toch nooit goed. Het is toch nooit genoeg. Wij dreigen toch allemaal in de afgrond te vallen. Stel dat de heer Samsom een bedrijf heeft en dat hij tegen zijn personeel zou zeggen: het is beter gegaan in de afgelopen periode, maar uiteindelijk gaat het bedrijf toch failliet. Ik denk niet dat er dan veel mensen bij zijn bedrijf blijven werken.

De heer **Samsom** (PvdA): De heer De Krom heeft talloze voorbeelden voorhanden als hij wil laten zien dat het beter gaat. Laat hij dan echter niet de ecologische voetafdruk noemen. Die is in de afgelopen jaren immers groter geworden. Dat is een van de cruciale aspecten van het Millennium Ecosystem Assessment-rapport. Die voetafdruk wordt groter. Juist daar is een beleidswijziging nodig.

De heer **De Krom** (VVD): Ik had geen cijfers willen noemen. Ik doe het nu toch en neem daarbij de landbouw als voorbeeld. Volgens het Milieu- en Natuurplanbureau gebruikt Nederland gemiddeld 0,7 ha landbouwgrond per inwoner. De gemiddelde wereldburger gebruikt 1 ha landbouwgrond. De Nederlandse consumptie van landbouwproducten leidt tot minder biodiversiteitsverlies dan in de gemiddelde landbouw in de wereld. Dat verlies ligt 20% lager dan bij de gemiddelde wereldburger. In Europa dragen Nederlanders voor 2% bij aan het biodiversiteitsverlies terwijl wij 4% van de Europese bevolking uitmaken. Ik heb de heer Klaas van Egmond gevraagd of ik kan zeggen dat onze ecologische voetafdruk niet uit verhouding is. Ik kan dat zeggen. Die discussie is uitgebreid gevoerd. De heer Van Egmond heeft dit ook opgemerkt tijdens de hoorzitting van vorige week. Deze positieve dingen moeten ook worden genoemd.

De heer **Samsom** (PvdA): Onze ecologische voetafdruk wordt niet alleen bepaald door de landbouw, maar vooral door het energieverbruik. Mijn stelling is dat die groter en niet duurzamer is geworden. Daar moet de heer De Krom naar handelen. Als wij doorgaan, gaat het fout. Dat is de centrale boodschap van het Millennium Ecosystem Assessment-rapport. De meest positieve boodschap is dat wij het kunnen veranderen. Dan moeten wij dat wel willen. Dat begint met onderkenning van het probleem.

De heer **De Krom** (VVD): Het valt mij op dat de oppositie vaak bezig is met ''cherry picking''. Oppositieleden luisteren selectief en pakken die dingen eruit waaruit blijkt dat het slechter gaat. Ik probeer dat in balans te brengen door duidelijk aan te geven waar wel successen zijn geboekt. Daarom zit de heer Samsom in de oppositie en wij in het kabinet!

De economische groei en de milieudruk is in Nederland voor een groot deel ontkoppeld. De kwaliteit van lucht en water is in de afgelopen decennia aanzienlijk verbeterd. Wij hebben universiteiten en andere internationaal gerenommeerde instituten waar veel kennis is verzameld. Nederland blaast al jaren haar partijtje mee in internationale fora. Veel Nederlandse, internationaal opererende bedrijven doen veel goeds in heel veel landen. Zij brengen welvaart, kennis en normen op het gebied van duurzaamheid mee.

Is het milieubeleid klaar? Nee, natuurlijk niet. Het zal nog heel wat inspanning vergen om de bestaande problemen op te lossen. Het rapport toont de relatie tussen armoede, bevolkingsgroei en ecologische schade aan. Meer mensen moeten het doen met minder natuurlijke hulpbronnen. De sleutel ligt in de economische groei. Ik heb mevrouw Halsema hetzelfde horen zeggen. Alleen door verhoging van de welvaart dalen geboortecijfers, neemt de armoede af en vermindert dus ook de aanslag op ecosystemen. Vrijhandel is het meest effectief voor armoedebestrijding. Zonder geld en zonder welvaart geen milieubeleid.

Hierbij passen geen marktverstorende Europese tariefmuren of subsidies die worden aangewend voor landbouwproducten tot vele malen de prijs die op de wereldmarkt wordt betaald. Europese landbouwsubsidies moeten worden omgebouwd en vervolgens worden aangewend voor agrarisch natuurbeheer, innovatie, verbetering van de voedselkwaliteit, onderzoek en ontwikkeling van duurzame landbouwtechnieken en voor biotechnologie.

Vooral op dit laatste punt is Nederland een achterstand aan het oplopen in vergelijking tot de Verenigde Staten. Hier liggen geweldige kansen voor Nederland. De universiteit van Wageningen is fantastisch en heeft veel kennis op deze terreinen. Nederland heeft bedrijven die internationaal actief zijn in de voedselketen, zoals Unilever, en kent hoogontwikkelde landbouwbedrijven. Ik vraag de minister-president waarom de overheid geen langjarig onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma met universiteiten en bedrijven afspreekt om kennis en expertise te bundelen en uit te nutten. Ik doel daarbij vooral op de biotechnologie. Wat zijn hier de kansen? Is de regering bereid om zich daar extra voor in te zetten? De VVD-fractie verwacht van dit kabinet dat het barrières, bijvoorbeeld in Europees verband, daadwerkelijk wegneemt. Deelt het kabinet deze visie op de landbouw en biotechnologie en, zo ja, wat is dan het plan van aanpak?

Hetzelfde geldt voor water. Nederland heeft ongelooflijk veel kennis en expertise op het gebied van watermanagement. Blijkens de krant worden wij nu zelfs door de Amerikanen gevraagd om een bijdrage te leveren aan de oplossing van het waterprobleem in de zwaar getroffen regio New Orleans. De VVD ziet graag dat ook die expertise internationaal voluit wordt benut. Wij kunnen al die expertise bundelen en onze kennis beschikbaar stellen en overdragen. Een belemmering is wel dat een belangrijk deel van die expertise aanwezig is bij organen als waterschappen en waterbedrijven, alle overheidsorganen. Zij of hun aandeelhouders zijn nogal terughoudend om die kennis ook internationaal in te zetten. Is de regering het daarmee eens en, zo ja, wat wil zij daaraan doen?

Ik kom op het klimaat waarover ook de heer Hermans al even heeft gesproken. Wij hebben gezien dat de Verenigde Staten samen met China, India, Australië en Korea – gezamenlijk goed voor meer dan 40% van de wereld-CO_2-uitstoot – afspraken hebben gemaakt met de nadruk op technologieontwikkeling en -overdracht. Dat is een radicaal andere aanpak dan die van Europa. Stel nu dat het waar zou zijn dat die aanpak leidt tot een versnelde

technologische ontwikkeling, vergelijkbaar met die in de afgelopen 20 jaar in het Westen, of zelfs dat die ontwikkeling sneller zal gaan dan in de afgelopen 30 jaar? Waar zijn die landen dan in 2020 of 2030 met hun CO_2-uitstoot? Dat lijkt mij een interessante vraag waarop ook ik het antwoord niet heb. Wat denkt de regering hiervan? In het klimaatdebat heeft de VVD gepleit voor verbreding van de coalitie boven verdieping. Mijn fractie vindt dat Europa deze alternatieve aanpak op zijn minst serieus moet bestuderen. Kan de regering toezeggen dat ook zij dat zal doen en vindt zij dat Europa zich daarbij moet aansluiten en, zo ja, onder welke condities? Welke consequenties verbindt zij overigens aan die alternatieve aanpak voor de positie van Europa in het internationale klimaatdebat?

Voorzitter. Voor mij zit er nog een ander zorgelijk punt aan deze ontwikkeling, want de Verenigde Staten richten hun blik kennelijk op Azië in plaats van op het oude Europa. Staan wij buitenspel? Hoe zwaar moet ik dit signaal zien als je kijkt naar politieke en vooral geopolitieke verhoudingen? Hoe zit de regering dit vanuit geopolitiek en strategisch oogpunt? Welke conclusies en consequenties trekt zij daaruit?

Onder het huidige Kyotoprotocol is het mogelijk dat Nederland in het buitenland investeert in projecten die bijdragen aan CO_2-reductie. In ruil daarvoor krijgt het CO_2-credits die meetellen voor het behalen van de CO_2-doelstelling. Zo ontstaat er voor mijn fractie een win-winsituatie. Voor Nederland een relatief goedkope manier om de broeikasgasemissiedoelstellingen te halen met een hoog rendement, terwijl kapitaal en kennis vloeit naar voornamelijk minder ontwikkelde landen. Toch zijn ook hier onnodige belemmeringen. Ik geef één voorbeeld: Nederland zou honderdduizenden hectares veenbos in Indonesië kunnen kopen; tegelijkertijd duurzaam bosbeheer, stimulering van een kleinschalige economie en tegengaan van illegale houtkap. Zo'n project komt echter niet van de grond omdat dit bos onder de definities van Kyoto niet aan de strikte criteria voldoet van ''natuurlijk bos''. Als je daarin geld investeert, krijg je er dus geen credits voor terug. Waarom zou je dan geld in zo'n project investeren, als je wel credits, en dus economische waarde, terugkrijgt voor andere projecten? Met zo'n strikte toepassing schieten we onszelf in de voet. Gaat de regering stappen ondernemen om dit soort belemmeringen weg te nemen?

Ook de afstemming tussen Ontwikkelingssamenwerking en VROM ontbreekt. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking wijst sponsoring van dit soort projecten af omdat zij vindt dat dit maar uit het klimaatbudget moet worden betaald. Misschien kan de minister-president aan dit soort onzinnige departementale verkokering een einde maken. Wij willen allemaal natuurlijk uiteindelijk een win-win: ontwikkelingssamenwerking, klimaat en opbrengsten voor de landen dáár.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat is interessant. Ik wil best met u meedenken over, bijvoorbeeld, investeringen in zo'n veenbos. Dat levert een soort virtuele CO_2-winst op en telt daarom niet mee. Ik heb een voorstel: laten we dat soort projecten en andere wel toestaan, in ruil voor een ambitieuzere doelstelling; zo blijven we werken aan een duurzame toekomst en leunen we niet achterover met een paar veenbossen in de achterzak. We koppelen het dus: wij maken uw projecten – die overigens ook mijn projecten zijn – haalbaar, maar hanteren een ambitieuzere doelstelling, bijvoorbeeld voor de eerstkomende Kyotoperiode. Ik heb het overigens niet over een paar procent meer, maar écht veel meer.

De heer **De Krom** (VVD): U kent mijn standpunt. Overigens is dit geen virtuele zaak: als je het bos kapt en volledig economisch ''misbruikt'', komt de CO_2 wél vrij. Het is dus wel degelijk een economische waarde. Wat de heer Hermans hierover zei, vind ik ook interessant. Interessant is dit ook in het VN-rapport: daarin probeert men manieren te vinden om economische waarde te geven aan ecologische systemen. Het lijkt mij interessant als het kabinet daar ook op ingaat.

Wij hebben een uitgebreid klimaatdebat gevoerd. Ik zal de heer Samsom nu het langverwachte antwoord geven. Ambitieuze doelstellingen zijn niet erg, maar alleen onder twee zeer harde condities: als wij dit alleen in Europa doen, heeft het geen zin én het kan niet zonder een wereldwijd emissiehandelsysteem. Dat is volstrekt helder. Als Europa zijn de doelstellingen zo hoog maakt dat andere landen – bijvoorbeeld de VS, China, India, landen waar de hoogste groei van de uitstoot vandaan komt – daarvoor terugschrikken en daarom niet meedoen, is het als een soort Don Quichot bezig; dan doet het iets tegen miljarden aan kosten wat geen zin heeft. Mijn standpunt is bekend: ambities zijn prima, maar wel in de juiste context, met de juiste instrumenten, anders is het allemaal volstrekt ineffectief. Overigens dragen we in Europa maar voor 15% aan de werelduitstoot bij. Landen als de VS, China, India, Brazilië moeten daarom wel aan boord.

De heer **Samsom** (PvdA): Op het gevaar af dat het te technisch wordt: ik had het over eigen doelstellingen. De Chinezen schrikken echt niet terug voor een eigen doelstelling voor Europa. U zegt dat dit maar een kleine bijdrage is, maar China stoot veel minder CO_2 uit dan Europa. Wij hebben dus ook een eigen verantwoordelijkheid.

De heer **De Krom** (VVD): U bent niet minder geïnteresseerd in economische groei dan ik. China is met enorme cijfers aan het groeien, wat een enorme stijging van de energievraag betekent. Een stijging in de werelduitstoot zal dus dáárvandaan komen. Vooruitlopen in Europa heeft helemaal geen zin als China er niet bij wordt gehaald; dat is gewoon de realiteit.

Mijn laatste vraag is hoe de regering komt tot prioritering van milieu- en gezondheidsproblemen. Is klimaatbeleid belangrijker in de ogen van het kabinet dan overbevolking of armoedebestrijding? Is schoon water belangrijker dan aidsbestrijding? Ik vraag dat niet zo maar, maar omdat ik wil weten waar het kabinet het hoogste maatschappelijke rendement van de ingezette euro verwacht. Dat is uiteindelijk wat je moet willen. Brengt het kabinet daarin prioritering aan of helemaal niet? Ik ben heel benieuwd naar de visie van het kabinet hierop. Daarmee is mijn betoog afgesloten. Ik ga vanavond in ieder geval met een gerust hart naar huis, omdat er voldoende dochters zijn voor mijn drie zoons!

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik vond de laatste opmerking van de heer De Krom op zijn zachtst gezegd

intrigerend. Begrijp ik nu goed dat hij wil dat de regering prioriteiten gaat aanbrengen in klimaat, aidsbestrijding en schoon water?

De heer **De Krom** (VVD): Ik zal mevrouw Halsema vertellen waar dat vandaan komt. Dat is de zogenaamde Kopenhagenconsensus. Een club economen is in Kopenhagen rond de tafel gaan zitten en heeft zich die vraag gesteld. Is dat nu zo'n gekke vraag? Politiek gaat toch over het stellen van prioriteiten? Kijk naar de ecologische problemen in de wereld. Ik vind het interessant om mijzelf de vraag te stellen: als ik iets kan doen, waar heb ik dan het meeste rendement of het meeste maatschappelijke effect als ik op een van deze terreinen inzet? Ik vind dat een interessante vraag als het gaat om armoedebestrijding of om voedseltekorten met als gevolg schade aan het ecologisch systeem. Waar kan ik die ene euro dan het beste inzetten? Heeft de regering daarover nagedacht?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): De heer De Krom formuleert het als een economische vraag. Ik beschouw het allereerst als een ethische en humanitaire vraag. Daarom schrok ik van de manier waarop de vraag werd geformuleerd.

De heer **De Krom** (VVD): Als wij middelen ter beschikking hebben om mee te helpen om ecologische problemen op te lossen, lijkt het mij logisch om te kijken waar die ene euro het effectiefst kan worden ingezet. Dat doen wij hier elke keer. Ik ben dus toch benieuwd naar het antwoord van het kabinet op deze vraag.

□

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Voorzitter. Mensen beschadigen in een steeds sneller tempo en ook steeds ingrijpender de toch al kwetsbare ecosystemen op aarde. Ongeveer 60% van de ecosystemen op onze planeet is momenteel vervuild of er wordt een te groot beslag op gelegd. De kwaliteit van het leven op aarde is in toenemende mate in gevaar, onder meer wegens gevaarlijke klimaatveranderingen of door uitbraak van nieuwe ziektes. Dat is een korte samenvatting van het Millennium Assessment waarover wij het vandaag hebben. Het is het eerste rapport over de toestand van onze aarde dat zo breed wordt gedragen door wetenschappers en dat zo grootschalig is uitgevoerd. Naar mijn idee laat het overtuigend zien dat wij met alle goede voornemens en met het ingezette milieubeleid toch de verkeerde richting zijn ingeslagen, of dat wij op zijn minst niet met de juiste snelheid vooruitgaan. Niets extra's doen kan een grote bedreiging vormen voor onze economische ontwikkeling.

Het is goed dat minister-president Balkenende nu eindelijk eens wordt gedwongen om zich uit te spreken over deze kwesties. Tot nu toe was hij oorverdovend stil. Ik kreeg vandaag een brief waarin dat wel heel kernachtig werd samengevat: de zeespiegel stijgt, maar Balkenende zwijgt. Ik hoop dat de brief die wij hebben mogen ontvangen, waarvoor dank, niet het laatste zal zijn wat wij van de minister-president zien op het vlak van ons duurzaamheids- en milieubeleid. Ik hoop dat hij daar vanaf nu verandering in brengt en een speler van betekenis zal worden, ook op internationaal vlak.

De brief die voorligt, is wat mager. Andere sprekers hebben dat ook al gezegd; dat is het lot van degene die als laatste spreekt. In de brief wordt vooral de status-quo aangegeven: de rapporten die er al liggen en de beleidsvoornemens die er al waren. Eigenlijk zou op basis van het rapport een extra versnelling moeten worden ingezet. Het is erg verleidelijk om in een debat in de Tweede Kamer te spreken over nationaal beleid, het Nederlandse duurzaamheids- en milieubeleid. Sinterklaas lijkt in aantocht, als ik de kranten lees. Er worden ons allerlei leuke cadeautjes voorgehouden, voorstellen met wat het kabinet wil gaan doen op het terrein van milieu, biobrandstoffen en investeringen in duurzame energie; ik zal maar niet over Borssele beginnen. Ik kan niet inschatten of dit een evenwicht brengt in de verslechteringen die er de afgelopen periode zijn geweest; wij kunnen de cadeautjes nog niet openmaken. In die zin spreken wij met meel in de mond; ik wacht af.

De minister-president wijst in zijn brief op het streven om economische groei en milieudruk te ontkoppelen. In Nederland lukt dat nog niet zo goed. Nederland is natuurlijk geen eiland. De Nederlandse industrie, landbouw en consumptie van welvaartsgoederen hebben een impact op het milieu die veel verder gaat dan onze landsgrenzen. De economische ontkoppeling van milieudruk wordt nadrukkelijk op nationaal niveau gemeten. Wij zouden in het licht van het voorliggende rapport een stap voorwaarts moeten zetten door de ontkoppeling van economische groei en milieudruk wereldwijd te bezien. Wat is de impact van economische groei in Nederland op andere landen? Dat inzicht hebben wij nodig om maatregelen te treffen.

Ik zal een praktisch voorbeeld geven: de varkenshouderij in Nederland. Jaarlijks worden in Nederland achttien miljoen varkens geslacht. Er worden dus meer varkens geslacht dan wij inwoners hebben. Bijna al die varkens – met uitzondering van het kleine aantal dat in een biologisch systeem wordt gehouden – worden volgestopt met soja- en maïsschroot, dat in de regel weinig duurzaam wordt gekweekt buiten Nederland. Het gaat om oppervlakten vele malen groter dan ons kleine landje. Ik zal niet alle getallen geven, maar het komt erop neer dat voor de voeding van de gemiddelde Nederlander 1,2 ha aan landbouwareaal nodig is. Alle berekeningen geven aan dat je als wereldburger, rekening houdend met je ecologische voetafdruk, recht op ongeveer 0,2 ha.

Er zijn genoeg andere voorbeelden te geven, bijvoorbeeld duurzame energie en palmolie. In een aantal discussies met minister Veerman – duurzaamheid beperkt zich niet tot één ministerie – heb ik hem gevraagd om te kijken naar de externe kosten van de Nederlandse landbouw, te beginnen met een klein onderdeel. Wat zijn de kosten van de varkenshouderij? De eerste schattingen waren dat de externe kosten, zoals grondwatervervuiling door nitraat en fosfaat, voor de overheid rond de 200 mln. per jaar zijn. Die kosten worden niet doorberekend. Na wat drukken en duwen van mijn kant heeft minister Veerman toegezegd dat hij ernaar zou kijken. Indien je de externe kosten doorberekent aan de consument, kan hij een veel beter verantwoorde keuze maken voor een duurzaam of een niet-duurzaam product; in CDA-termen een ''positieve stimulans''. Minister Veerman heeft dit uitgezet bij het LEI. Dit instituut heeft er verstand van, maar heeft veel te weinig tijd gekregen. Het onderzoek

is daarom beperkt tot de literatuur, wat een rapportje van zes pagina's heeft opgeleverd. De uitkomst is in ieder geval dat de prijs van varkensvlees uit de bio-industrie wel een tikje hoger zou mogen liggen indien de externe kosten worden meegewogen. Er zou moeten worden uitgegaan van het principe ''de vervuiler betaalt''. Het instituut heeft gezegd dat het een complex vraagstuk is en dat er een gedegen studie moet worden uitgevoerd naar de internationale context. Men vraagt eigenlijk om een opdracht. Dit is een mogelijkheid om verder te komen in de discussie: hoe moeten wij als rijk welvarend land omgaan met onze impact op andere landen? Is de minister bereid om van één deelterrein – het hoeft niet per se de varkenshouderij te zijn – eens door te lichten wat onze impact is op andere landen op het vlak van duurzaamheid, milieuvervuiling en sociale omstandigheden? Ik denk dat dit erg belangrijk is als wij draagvlak onder de bevolking willen kweken. Alle rapporten geven aan dat er maatregelen moeten worden genomen. Wij zijn hier niet duurzaam bezig. Het is goed om te onderzoeken waar dat aan ligt.

Op het moment dat je externe kosten, ook in het buitenland, kunt doorberekenen in producten die wij hier aan onze consumenten aanbieden, dan maak je dat inzichtelijk en kun je er draagvlak voor creëren. Ik geloof dat het de heer Samsom was die zei dat mensen dat vergeten in de supermarkt. Het is echter vooral een prijskeuze. Als je met de huidige economische omstandigheden een supermarkt binnenloopt en je kunt kiezen tussen een niet-duurzaam product voor een gewone prijs en een duurzaam product dat twee keer zo duur is, dan is de keuze gemakkelijk gemaakt. Idealen van mensen zitten voornamelijk in hun hoofd. Op het moment dat de portemonnee wordt getrokken, spelen er heel andere regels. Daar moeten wij nu iets aan doen. Wij moeten ons economische marktprincipe maar eens omgooien en milieuvervuiling en niet-duurzaamheid omzetten in de prijs die de consument moet gaan betalen. Ik ben hiermee ingegaan op één van de vier punten die de minister-president aanhaalde: economische groei en milieudruk ontkoppelen. Ik denk dat daar al een aangrijpingspunt zit om nog eens stevig verder te discussiëren. Ik vraag de minister in ieder geval verder te gaan met dat onderzoek: geef het LEI nog een opdracht.

In zijn brief schreef de minister-president ook over het principe van afwentelen. Ik ben erg blij met zijn uitspraak dat wij als land onze milieuproblemen niet zouden moeten afwentelen op andere generaties en andere landen. Ik denk echter dat wij daar niet eens inzicht in hebben, laat staan dat wij daartoe de juiste maatregelen kunnen treffen. Ik zal een paar voorbeelden geven. Wij willen graag duurzame energie hebben, maar wij hebben geen inzicht in de gevolgen voor andere landen. Wij hebben de afgelopen weken zowel in de wetenschap als in de media een interessante discussie kunnen volgen over de toepassing van palmolie als energiedrager voor de productie van duurzame energie. Dat ziet er heel groen uit, maar dat zou wel eens heel negatieve consequenties kunnen hebben voor het regenwoud, sociale omstandigheden en wat wij allemaal duurzaamheid noemen. Die zaken moeten worden doorgelicht. Wij moeten kritisch naar ons eigen consumptiepatroon in Nederland kijken.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik ben het volledig met u eens. Op Kamervragen van de heer Samsom en mij heeft ook het kabinet gezegd: dat gaan wij niet meer stimuleren, want dat vinden wij met u geen goed idee. Wat het kabinet heeft gedaan, is in ieder geval goed.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Dat heb ik ook gezien. Ik noem het als voorbeeld van hoe je in dogma's kunt denken, namelijk dat iets groens per se goed moet zijn. Wij moeten elk element van onze economie doorlichten. Ik nam de bio-industrie als voorbeeld.

Er is nog één heikel punt waarop vast geen antwoord kan komen, omdat het opnieuw gaat over prinsjesdag. Er lekken natuurlijk aardig wat plannetjes uit over duurzame energie en daar wordt Borssele ook aan gekoppeld. Ik denk dat dit kabinet wel eens in het Guinness Book of Records kan komen met het voornemen om deze centrale tot 2033 open te houden. Dat is echter niet zozeer het punt. Ik hoor niemand over het kernafval. Voor dat slag afval is nog steeds geen oplossing gevonden. Als je dan besluit om een kerncentrale open te houden, wentel je dan geen probleem af op een andere generatie? Heeft de staatssecretaris het erover gehad hoe wij vaker met dit soort dilemma's te maken krijgen toen hij met de verschillende partners over dit onderwerp aan het onderhandelen was? Hoe gaan wij voorkomen dat er nieuwe kerncentrales ontstaan terwijl wij het probleem van het kernafval nog niet hebben opgelost.

De heer **Van der Ham** (D66): Wij hebben het vandaag ook over de internationale context. Wij zijn het er in hoofdlijnen over eens dat kernenergie geen goede oplossing is. Bij Borssele hebben wij het over het sluiten van een centrale. In de rest van de wereld is men vooral bezig met het nieuw bouwen van kerncentrales. Die discussie wordt gevoerd in China, in Amerika en ook in Europa. Zelfs Tony Blair is dit aan het bepleiten. In de internationale context vindt dus een heel andere discussie plaats. Wij proberen een centrale te sluiten op een duurzame manier en daar discussieert men over het openhouden van centrales. Erkent u dat dit een groot verschil is?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik vind het prettig om uit uw mond te horen dat wij bezig zijn met het sluiten van kerncentrales. Dat was toch niet de inbreng die ik in vorige debatten van u heb gehoord. Vooralsnog zie ik dat alle poorten wagenwijd openstaan. Iedereen die dat wil, kan morgen een vergunning aanvragen en een kerncentrale bouwen in Nederland. Dat probleem is niet opgelost. Er wordt geld in gepompt. Het is mij niet duidelijk of dat uit hetzelfde potje komt dat ons eerder voorgespiegeld is en of er nu extra geld komt of niet. Het eindresultaat is dat een centrale die al over de technische levensduur heen is, blijft staan. Het kernafvalprobleem is niet opgelost. Het wordt afgewenteld, om de woorden van de heer Balkenende te maar eens aan te halen.

De heer **Van der Ham** (D66): De doelstellingen van de staatssecretaris, maar ook die van de sociaaldemocratische partij en de groene partij in Duitsland en die van de D66-fractie, zijn gericht op het dichtmaken van die kerncentrales. Het streven naar het sluiten ervan is een totaal andere opstelling dan die

van zo ongeveer de rest van de wereld. In die context is er nog wel een groot verschil.

De **voorzitter**: Mevrouw Van Velzen, ik stel voor dat u antwoord geeft op de vraag van de heer Van der Ham en uw betoog afrondt.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik hoorde niet echt een vraag. Ik hoorde dat de heer Van der Ham zegt dat mensen in het buitenland ook pleiten voor het sluiten van centrales. Daar ben ik erg voor. Ik hoop ook dat de minister-president dat internationaal wil bepleiten. Ik heb zo mijn twijfels, maar ik wil hem daarin veel sterkte toewensen.

De beraadslaging wordt geschorst.

Sluiting 21.51 uur

□

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter terzake gedane voorstellen:

1. vier koninklijke boodschappen, ten geleide van de voorstellen van (rijks)wet:
Wijziging van belastingwetten en enige andere wetten in verband met noodzakelijk technisch herstel (Technische herstelwet 2005) (30200);
Wijziging van de Wet werk en bijstand en enige andere wetten in verband met het vervallen van de uitbestedingsverplichting voor reïntegratie voor gemeenten (30202);
Wijziging van de Visserijwet 1963 in verband met het vervallen van de Organisatie ter verbetering van de binnenvisserij en de sportvisakte alsmede enkele andere wijzigingen van deze wet (30211);
Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en van de Gaswet in verband met nadere regels omtrent een onafhankelijk netbeheer (30212).

Deze koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken, zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2. zes brieven van de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal met de mededeling dat zij in haar vergadering van dinsdag 6 september 2005 de haar door de Tweede kamer toegezonden voorstellen van Wet gedrukt onder de nummers 28495, 28863, 29354, 29913, 29959 en 30068 heeft aangenomen.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3. de volgende brieven:
twee, van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, te weten:
een, inzake reactie op rapporten Veilig bewegingsonderwijs van ongevallen naar preventie (29800-VIII, nr. 258);
een, inzake Ontwerp Plan van Scholen (30203);
een, van de staatssecretaris van Financiën, ten geleide van concept-beleidsbesluit Loonheffing. Financiële regelingen bij ontslag in relatie tot begrip regeling voorvervroegde uittreding (30109, nr. 7);
een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake instellen van het Nederlands Vaccin Instituut (30205);
twee, van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, te weten:
een, ten geleide van Jaarverslag 2004 Inspectie jeugdzorg (29815 en 24587, nr. 39);
een, inzake uitvoering van twee ingediende moties van het lid Tonkes (29538, nr. 29).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

4. de volgende brieven:
twee, van de minister van Buitenlandse Zaken, te weten:
een, over Programmering IOB 2005-2009;
een, inzake AIV-advies De nieuwe oostelijke buurlanden van de Europese Unie.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven door te zenden aan de betrokken commissies en niet te drukken;

5. een brief van de heer O.M. van Os, over o.a. het leven op aarde en de schepping.

Deze brief ligt op de griffie ter inzage.